

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Livijos Dunskutės,
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas
Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą
Criminal liability for sexual harassment

Vadovė: doc. dr. Ilona Michailovič
Recenzentas: asist. dr. Paulius Veršekys

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso 152 straipsnyje įtvirtinto seksualinio priekabiavimo, kaip nusikalstamos veikos, samprata, paplitimas, teisinė atsakomybė už seksualinį priekabiavimą, atskleidžiami probleminiai teismų praktikos aspektai. Siekiant nustatyti socialinių normų įtaką seksualinio priekabiavimo paplitimui bei teisiniam reglamentavimui, tiriamas socialinių normų vaidmuo seksualinio priekabiavimo kontekste, atskleidžiamas diskriminacijos santykis su seksualiniu priekabiavimu kaip nusikalstama veika.

Pagrindiniai žodžiai: seksualinis priekabiavimas, diskriminacija dėl lyties, garbė ir orumas.

This paper analyzes the concept and prevalence of sexual harassment and criminal liability for this criminal offense established in Article 152 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, for sexual harassment. It reveals problematic aspects of court practice regarding sexual harassment. Social norms are also analyzed, and their role in the context of sexual harassment, and the relationship between discrimination and this criminal act is revealed.

Keywords: sexual harassment, discrimination based on gender, honor and dignity.

TURINYS

IŽANGA	4
1. Seksualinio priekabiavimo genezė, samprata ir paplitimas	7
1.1. Seksualinio priekabiavimo samprata	7
1.2. Socialinės normos ir jų vaidmuo seksualinio priekabiavimo kontekste	15
1.3. Seksualinio priekabiavimo patirtys ir teisinė apsauga: LGBT žmonių perspektyva	19
1.4. Seksualinio priekabiavimo paplitimas	22
2. Seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos sudėtis ir kitos atsakomybės rūšys už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje	27
2.1. Seksualinio priekabiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėties analizė.....	27
2.1.1. Objektas ir objektyvioji seksualinio priekabiavimo pusė	27
2.1.2. Subjektas ir subjektyvioji seksualinio priekabiavimo pusė	31
2.2. Kitos atsakomybės rūšys už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje	34
3. Pagrindinės problemos teismų praktikoje dėl seksualinio priekabiavimo	39
IŠVADOS	44
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	46
SANTRAUKA	52
SUMMARY	54

IŽANGA

Temos aktualumas ir originalumas.

Seksualinio apsisprendimo laisvė ir teisė į garbę ir orumą yra viena iš pagrindinių vertybių pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją bei kitus teisės aktus. Nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys, pažeidžiantis asmens privatumą, garbę ir orumą, dažnai sukelia galias emocines ir psichologines traumas. Nusikalstamos veikos, nukreiptos prieš seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, visuomenėje kelia daug diskusijų ir yra jautri tema, ypač kai kalbama apie seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų paplitimą, jų sąsajas su socialinėmis normomis, tolerancija bei visuomenės požiūriu į tokius incidentus, keliamas klausimas dėl seksualinio priekabiavimo objekto. Seksualinis priekabiavimas tampa vis plačiau ir dažniau diskutuojama tema, ypač po *MeToo* judėjimo, kuris atkreipė visuomenės dėmesį į seksualinio priekabiavimo paplitimą ir paskatino nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusius asmenis dalintis savo patirtimi.

Nors atsakomybė už seksualinį priekabiavimą yra reglamentuojama Lietuvos Respublikos Baudžiamajame Kodekse ir analizuojama tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, vis dar nėra suformuluota vieninga ir aiški definicija, kuri tiksliai nustatytų visus požymius ir kriterijus, pagal kuriuos galima apibrėžti šią nusikalstamą veiką. Dėl šios neaiškos apibrėžties ir skirtingų interpretacijų gali kilti sunkumų, nustatant atsakomybę ar jos rūšį ir užtikrinant teisėsaugos institucijų veiksmingumą kovojant su seksualiniu priekabiavimu.

Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą Lietuvos teisės doktrinoje buvo nagrinėta V. Dvilaičio, P. Veršekio ir U. Urbšytės mokslinėse publikacijose, o per pastaruosius penkerius metus buvo publikuoti du magistro darbai, kuriuose buvo nagrinėjamas baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą klausimas. Užsienio mokslininkai, tokie kaip A. Biasatti, K. C. Wong, E. Liu, analizuoja seksualinį priekabiavimą iš socialinės bei psichologinės perspektyvos ir nurodo problematiką darbo teisės kontekste. Šiame baigiamajame darbe dėmesys skiriamas seksualinio priekabiavimo sampratos ir jos skirtingų elementų analizei Jungtinėse Amerikos Valstijose, Europos Sąjungoje bei Lietuvoje. Ypač akcentuojama socialinių normų įtaka teisiniam seksualinio priekabiavimo reglamentavimui ir šio reiškinio latentiskumui. Nagrinėjamos vis labiau aktualios problemos, susijusios su diskriminacija dėl lyties, taip pat LGBTQ+ bendruomenės teisių apsauga seksualinio

priekabiavimo kontekste. Analizuojamas seksualinio priekabiavimo kaip nusikalstamos veikos kriminalizavimo bei pavojingumo kriterijus. Didžiausias dėmesys skiriamas atkreipti dėmesį seksualinio priekabiavimo paplitimo priežastis, atsakomybės taikymo problematiką ir priemones, padedančias užkirsti kelią šio reiškinio paplitimui.

Darbo tikslas.

Remiantis norminiais aktais, teismų praktika, Lietuvos bei užsienio šalių mokslinė literatūra, išnagrinėti seksualinio priekabiavimo baudžiamojo nusižengimo sudėtį ir baudžiamosios atsakomybės taikymo problematiką teismų praktikoje.

Darbo uždaviniai.

Darbo tikslui įgyvendinti keliami tokie uždaviniai:

1. Išnagrinėti seksualinio priekabiavimo genezę, sampratą ir jos problemas;
2. Išanalizuoti socialinių normų įtaką seksualiniam priekabiavimui ir seksualinio priekabiavimo paplitimą Jungtinėse Amerikos Valstijose, Europos Sąjungoje bei Lietuvoje;
3. Aptarti teisinės atsakomybės už seksualinį priekabiavimą rūšis, išanalizuoti seksualinio priekabiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, atskleisti jų turinį;
4. Išnagrinėti teismų praktikoje kylančias problemas kvalifikuojant seksualinį priekabiavimą ir taikant baudžiamąją atsakomybę.

Darbo objektas.

Darbe analizuojama seksualinio priekabiavimo samprata, baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą taikymas, veikos kvalifikavimas ir sudėtis. Siekiant išsamiai atskleisti temą, aptariama seksualinio priekabiavimo sampratos teisinė ir socialinė problematika, taip pat socialinių normų vaidmuo ir įtaka šiai nusikalstamai veikai. Darbe nagrinėjamas seksualinio priekabiavimo reiškinio paplitimas Jungtinėse Amerikos Valstijose bei Europos Sąjungoje, analizuojami skirtumai ir panašumai. Taip pat siekiama išanalizuoti

seksualinio priekabiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtį ir teismų praktikos iššūkius, susijusius su šios nusikalstamos veikos kvalifikavimu ir atitinkamos atsakomybės taikymu praktikoje.

Metodologija.

Rengiant darbą buvo naudoti šie mokslinio tyrimo metodai:

1. Lingvistinis – atskleidžiant sąvokų turinį, reikšmę;
2. Diskriptyvinis – analizuojant skirtingas seksualinio priekabiavimo sampratas
3. Lyginamasis – nagrinėjant atskiras atsakomybės už seksualinį priekabiavimą rūšis
4. Teleologinis – naudojamas siekiant atskleisti tikruosius įstatymų leidėjo ketinimus
5. Analizės – analizuojant teismų praktikos problemas taikant baudžiamąją atsakomybę už seksualinį priekabiavimą

Svarbiausi šaltiniai.

Šiame darbe svarbiausi naudoti šaltiniai buvo Lietuvos teismų praktika baudžiamosiose bylose dėl seksualinio priekabiavimo, Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Europos Sąjungos teisės aktai, užsienio šalių ir Lietuvos mokslininkų, tokių kaip P. Veršekio, U. Urbšytės, K. C. Wong, darbai.

1. Seksualinio priekabiavimo genezė, samprata ir paplitimas

1.1. Seksualinio priekabiavimo samprata

Seksualinis priekabiavimas yra seniai žinomas reiškinys, tačiau ilgą laiką ši socialinė problema buvo ignoruojama ir nepakankamai analizuojama. Jei apibrėžiame seksualinį priekabiavimą kaip nepageidaujamus seksualinio pobūdžio veiksmus, kuriuos atlieka aukštesnę socialinę, ekonominę, tarnybinę galią turintys asmenys, atitinkamai silpnesnių aukų atžvilgiu, tokios formos seksualinis priekabiavimas buvo matomas jau XIX amžiuje ir anksčiau (Li. C. T., 2023, p. 81-82).

Norint analizuoti seksualinį priekabiavimą Lietuvos teisinėje sistemoje, pirmiausia yra svarbu aptarti ir palyginti seksualinio priekabiavimo reglamentavimą Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV), kadangi JAV turi labiausiai išvystytus, visapusiškus teisinius pagrindus, kurie turi įtakos standartams visoms pasaulio valstybėms. Dėl seksualinio priekabiavimo priimti įstatymai ir jų pokyčiai JAV yra pagrindas seksualinio priekabiavimo reglamentavimui ir atsakomybėms visame pasaulyje. JAV seksualinio priekabiavimo teisinis reglamentavimas yra laikomas etalonu, kuriuo reikia vadovautis apibrėžiant ir reglamentuojant seksualinį priekabiavimą (Malatjie, Mbajjorgu, 2024). JAV įstatymuose aiškiai apibrėžiamas seksualinis priekabiavimas ir nustatomi precedentai, kurie gali padėti Lietuvai tobulinti savo teisėkūrą ir įstatymų taikymą. Nors JAV seksualinis priekabiavimas ir jo samprata yra išplėtoti darbo santykiuose, vis dėlto šių taisyklių nagrinėjimas gali padėti užtikrinti didesnę atitiktį tarptautinėms normoms, šviesti visuomenę apie seksualinio priekabiavimo paplitimą bei prevenciją ir užtikrinti geresnę nukentėjusiųjų apsaugą. Seksualinis priekabiavimas, kaip diskriminacijos forma lyties atžvilgiu, pirmą kartą buvo pripažintas JAV ir nuo to laiko ši šalis turi vieną iš sudėtingiausių bei išvystytų teisinės sistemos struktūrų, reglamentuojančių šią problemą.

1964 metais JAV buvo priimtas Pilietinių Teisių Aktas (toliau – 1964 m. Pilietinių Teisių Aktas), kurio VII antraštinė dalis draudžia darbo diskriminaciją dėl rasės, odos spalvos, religijos, lyties ir tautinės kilmės (Civil Rights Act of 1964, p. 10 - 33). Atsiradus šiam aktui JAV teisinėje sistemoje 1970-ųjų pradžioje imtas kelti klausimas dėl seksualinio priekabiavimo kaip diskriminacijos dėl lyties formos.

R. Siegel ir E. Doomes savo darbuose atlieka JAV teismų praktikos analizę 1960-ųjų laikotarpyje ir pateikia kelias išvadas. Iš pradžių teismai nesutiko pripažinti, kad seksualinis priekabiavimas turi ką nors bendro su diskriminacija dėl lyties. Seksualinis priekabiavimas buvo traktuojamas kaip su konkrečiu asmeniu susijęs pažeidimas, kuris nepriklauso nuo lyties ir neturi nieko bendro su lyčių nelygybe darbo rinkoje. Tokie teismo sprendimai buvo populiariausi, tačiau atsirado ir tokių atvejų, kai tam tikri teisėjai teigė, jog seksualinis priekabiavimas yra natūralus ir neišvengiamas socialinis reiškinys ir įstatyminis reguliavimas čia nepadės. Laikui bėgant seksualinio priekabiavimo pripažinimo kaip diskriminacijos forma problema tapo vis aktualesnė, vis daugiau teisininkų ėmė akcentuoti, jog svarbu priimti naujus precedentes teisme, todėl 1976 metais JAV aukščiausiasis teismas pirmą kartą pripažino seksualinį priekabiavimą kaip diskriminaciją dėl lyties (Siegel, 2003, p. 11- 26). Taip pat 1965 m. JAV Kongresas įsteigė Lygių įsidarbinimo galimybių komisiją (angl. *Equal Employment Opportunity Commission*), kuri vėliau paskelbė gaires, kuriose remiantis teismų suformuluota praktika bei 1964 m. Pilietinių Teisių Aktu, apibrėžė ir nurodė seksualinio priekabiavimo formas (Doomes, 2002).

Seksualinio priekabiavimo socialinis suvokimas JAV dar labiau išaugo 2006 metais, kai amerikiečių aktyvistė Tarana Burke sukūrė „Me Too“ jaunimo programą, siekdama kovoti su seksualiniu priekabiavimu ir smurtu mokyklose. 2017 metais, Holivudo industrijoje prasidėjo moterų pasakojimai apie filmų prodiuserį Harvey Weinstein, kuris buvo apkaltintas seksualiniu priekabiavimu prie moterų, dirbančių su juo. Šios moterys atskleidė, kaip Weinstein išnaudojo savo socialinę ir tarnybinę padėtį, siekdamas manipuliuoti jų karjeromis ir asmeniniu gyvenimu. Sužinojusi apie šiuos faktus, aktorė Alyssa Milano paskatino žmones socialiniuose tinkluose naudoti žymą #MeToo, siekdama parodyti, kiek plačiai seksualinio priekabiavimo reiškinys paplitęs ir kokią įtaką jis turėjo daugybei žmonių. Nuo to laiko žyma #MeToo buvo panaudota daugiau nei 12 milijonų kartų (Kearl, 2018, p. 9). 2017 m. „MeToo“ judėjimas taip pat atskleidė būdus, kuriais teise gali būti piktnaudžiaujama siekiant įgalinti ir nuslėpti priekabiavimą. „MeToo“ judėjimas paskatino darbdavius siekti didesnio skaidrumo ir atskaitomybės, kad būtų užtikrintos vienodos profesinės galimybės visiems. Šis judėjimas taip pat skatino pokyčius darbo vietoje, pabrėžiant kovą su priekabiavimu. Siekiama užtikrinti, kad darbdaviai ne tik laikytųsi įstatymų, bet ir praktiškai užtikrintų saugią aplinką, kurioje visi darbuotojai turi lygias galimybes sėkmingai siekti karjeros. „MeToo“ judėjimas tapo svarbiu

įrankiu, padedančiu atskleisti seksualinio priekabiavimo paplitimą, suteikiantį moterims galimybę kalbėti apie šią problemą, kuri ilgą laiką buvo slopinama.

Seksualinis priekabavimas turi daug apibrėžimų, ši sąvoka yra besivystanti tiek teisiniame tiek socialiniame kontekste. Seksualinio priekabiavimo samprata JAV dažniausiai nagrinėjama darbo santykių kontekste, tačiau galima pastebėti tam tikrų požymių bendrumą lyginant skirtingų mokslininkų pateiktus apibrėžimus.

JAV seksualinis priekabavimas, visų pirma, yra laikomas žmogaus teisių pažeidimu, tačiau kiekvienu atveju būtina atsižvelgti į veikos sunkumą, rimtumą ir pasekmes aukai. Svarbus vaidmuo teikiamas nukentėjusiųjų nuo seksualinio priekabiavimo patirtam psichologiniam stresui ir priekabiautojo įvykdytų veiksmų suvokimui (Welsh et al. 2014, p. 607).

Seksualinis priekabavimas JAV teisinėje sistemoje apibrėžiamas kaip bet kokie nepageidaujami, aukai nemalonūs veiksmai, prašymai ar kiti žodiniai, fiziniai, neverbaliniai seksualinio pobūdžio veiksmai, kurie pažeidžia asmens garbę ir orumą. Tokie veiksmai aukai yra ne tik įkyrūs, bet ir kenkia savivertės jausmui, verčia jaustis žeminančiai. Teisiniu požiūriu garbės ir orumo pažeidimas dažnai laikomas vienu pagrindinių seksualinio priekabiavimo požymių, nes šios vertybės yra tiesiogiai susiję su nukentėjusiu asmeniu ir turi būti ginamos įstatymo. Garbės ir orumo pažeidimas, kaip seksualinio priekabiavimo pasekmė, gali turėti didelės įtakos nukentėjusiojo asmens žmogiškosioms vertybėms, reputacijai, pabloginti gyvenimo kokybę, o be to, tai gali būti pagrindas formuoti neteisingoms, diskriminacinio pobūdžio socialinėms normoms (Karan, 2024, p. 1632 – 1635). G. Timmerman taip pat išskiria garbės ir orumo pažeidimą kaip pagrindinį seksualinio priekabiavimo objektą ir apibrėžia seksualinį priekabavimą kaip diskriminacinio pobūdžio elgesį, pažeidžiantį lygių teisių principą (Timmerman et. al., 1999, p. 423).

Seksualinis priekabavimas taip pat gali būti suprantamas kaip nepageidaujamas seksualinių reikalavimų primetimas nelygios galios santykių kontekste, kai tai pasireiškia kaip hierarchinio ar ekonominio seksualinio piktnaudžiavimo forma, siekiant pakenkti nukentėjusio asmens finansiniam saugumui ar profesinėms galimybėms, manipuliuoti ar priversti auką sutikti su nemaloniu seksualinio pobūdžio elgesiu. Tokiais atvejais ne tik pažeidžiama garbė ir orumas, peržengiamos asmeninės ribos, tačiau ir keliama grėsmė nukentėjusio asmens materialiams ištekliams, karjeros pažangai. Tais atvejais kai tarp nukentėjusiojo ir

priekabautojo yra didelis galios disbalansas, auka gali jaustis priversta toleruoti netinkamą elgesį veikiamą baimės ar kitokio įsitikinimo, jog netoleravimas gali atnešti neigiamų padarinių. Todėl aukos bijo kreiptis į teisėsaugos ar kitokias institucijas ir pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus jų atžvilgiu (Faraday, 1994, p. 45 – 48).

1976 m. JAV teismuose tokia seksualinio priekabiavimo forma buvo apibrėžta kaip „priešiškos aplinkos“ sukūrimas aukos atžvilgiu. Šis terminas apima jau prieš tai minėtą priekabautojo siekį pažeisti aukos garbę ir orumą, sukurti bauginančią, žeminančią, įžeidžiančią atmosferą darbo vietoje. Ši forma gali pasireikšti seksualinio pobūdžio komentarais, nepageidaujamais fiziniais gestais, nešvankiais juokeliais, pornografinio turinio rodymu ar dalinimusi su auka ir kitokiais panašaus pobūdžio veiksmais, kurie tiesiogiai nėra susiję su aukos darbo rezultatais. Šiuo atveju priekabautojas siekia sukelti neigiamą, neproduktyvią atmosferą, kuri gali paveikti ne tik auką, bet ir bendrą kitų darbuotojų moralę (Doomes, 2002, p. 748-754).

K. C. Wong pabrėžia, jog seksualiniu priekabiavimu gali būti siekiama nebūtinai pakenkti aukos finansinei padėčiai ar sumažinti darbo našumą, o atvirkščiai, siekiama gauti seksualinį pasitenkinimą mainais į geresnes darbo sąlygas. Tokia seksualinio priekabiavimo forma pasireiškia asmenų, kurie užima aukštesnes pareigas nei auka, galios panaudojimu priversti auką užsiimti seksualinio pobūdžio veikla ar jai paklusti. Mainais priekabautojas gali „atsilyginti“ profesinėmis garantijomis, tokiomis kaip paaugštinimas pareigose, užmokesčio padidinimas, pageidaujamų užduočių skyrimas ir pan. (Wong, 2009, p. 23). Tokie „mainai“ sukelia žalingą ir bauginančią darbo atmosferą ne tik aukai, tačiau ir kitiems tame socialiniame kontekste dalyvaujantiems asmenims. Sudaroma interesų konflikto situacija, kai asmens profesinis tobulėjimas priklauso ne nuo įgūdžių, darbo etikos ar kvalifikacijos, o nuo seksualinio pobūdžio veiksmų toleravimo. Tokio elgesio nekontroliavimas ir aiškių darbo etikos ribų nenustatymas ne tik diskriminuoja nukentėjusį asmenį, menkina jo asmenines vertybes, tačiau toks elgesys gali peraugti iš seksualinio priekabiavimo į žymiai sunkesnius nusikaltimus, tokius kaip seksualinė prievarta ar žaginimas. Tokios nusikalstamos veikos sukeltų dar didesnes psichologines ir (ar) fizines, pasekmes aukai (Wong, 2009, p. 23). 1976 m. JAV teismai šią seksualinio priekabiavimo formą pripažino kaip „*quid pro quo*“ ir apibrėžė ją, kaip situaciją kai mainais už seksualinį bendravimą siūlomas profesinis atlygis. Taip pat šioje byloje buvo pabrėžta, jog „*quid pro quo*“ seksualinis priekabiavimas yra pripažįstamas

tada, kai įrodoma, jog auka patyrė neigiamų pasekmių darbo profesinėje srityje po to, kai atsisakė tokių seksualinių pasiūlymų (Doomes, 2002, p. 748 – 754).

Taigi, seksualinis priekabiavimas JAV teisinėje sistemoje apima įvairius nepageidaujamus seksualinio pobūdžio veiksmus, kurie žeidžia aukos garbę ir orumą, sukuria bauginančią, nesaugią, diskriminacinio pobūdžio aplinką. Pagrindinės seksualinio priekabiavimo formos JAV – *quid pro quo* ir priešiška aplinka. Pagrindinis šių formų skirtumas – kaltininko tikslas. *Quid pro quo* seksualinio priekabiavimo atveju priekabiautojas siekia seksualinio bendravimo su auka mainais į tam tiką profesinį atlygį, tuo tarpu priešiškos aplinkos sukūrimas kenkia aukos saugumo jausmui, mažina produktyvumą visoje darbo aplinkoje. Abi šios formos gali turėti rimtų pasekmių asmeniui, nukentėjusiam nuo seksualinio priekabiavimo. Svarbu, kad tiek „*quid pro quo*“, tiek „priešiškos aplinkos“ seksualinio priekabiavimo atveju būtų atsižvelgiama į tai, kaip šie veiksmai buvo suvokiami aukos ir kokią poveikį jie turėjo jos darbo ir kasdieniam gyvenimui.

Europos Sąjungoje (toliau – ES) seksualinis priekabiavimas suprantamas kaip nepageidaujami seksualinio pobūdžio veiksmai, kurie sukuria priešišką, bauginančią atmosferą. Pagrindiniai šaltiniai apibrėžiantys ir reglamentuojantys seksualinį priekabiavimą ES yra Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2002/73/EB iš dalies keičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu (toliau – Tarybos direktyva 2002/73/EB), Europos Parlamento 2023 m. birželio 01 d. rezoliucija dėl seksualinio priekabiavimo Europos Sąjungoje ir judėjimo Me Too įvertinimo, Europos Parlamento 2017 m. spalio 26 d. rezoliucija dėl kovos su seksualiniu priekabiavimu ir prievarta Europos Sąjungoje bei 2001 m. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija).

Tarybos direktyvoje 2002/73/EB yra apibrėžtos priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo, tiesioginės ir netiesioginės diskriminacijos sąvokos ir numatyti standartai, kuriuos turi atitikti valstybių narių nacionaliniai teisės aktai reglamentuojantys šią sritį. Tarybos direktyvoje 2002/73/EB seksualinis priekabiavimas apibūdinamas kaip „bet kurios formos nepageidaujamu žodiniu, nežodiniu ar fiziniu seksualinio pobūdžio elgesiu siekiama tikslo ar poveikio pakenkti žmogaus orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“ (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, iš

dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, 2004). Šis apibrėžimas apima platų seksualinio pobūdžio veikslių spektrą ir įpareigoja valstybes nares spręsti ne tik atvirus seksualinio priekabiavimo atvejus, tačiau ir subtilesnes jo formas, kurios sukuria nemalonias, bauginančias darbo sąlygas (Gomes et al., 2004). Tarybos direktyvoje 2002/73/EB numatyta apsauga nuo seksualinio priekabiavimo yra koncentruota į lygių galimybių taikymą įsidarbinant, įgijant profesinį mokymą bei užtikrinant kitas darbo sąlygas. Ši direktyva įpareigoja ES valstybes nares savo nacionaliniuose teisės aktuose užtikrinti seksualinio priekabiavimo draudimą ir aiškias teisinės gynybos priemones.

Europos Parlamento 2023 m. birželio 1 d. rezoliucija dėl seksualinio priekabiavimo Europos Sąjungoje ir judėjimo Me Too įvertinimo nurodo, jog ES turėtų būti nuosekliai kovojama su seksualiniu priekabiavimu visose valstybėse narėse. Dėl skirtingų kultūrinių nacionalinių požiūrių ir seksualinio priekabiavimo apibrėžimų tam tikrose valstybėse gali matytis neatitikimai ir nukentėjusių asmenų nuo seksualinio priekabiavimo teisės ne iki galo apsaugomos. Rezoliucijoje skatinamas visų valstybių narių seksualinio priekabiavimo sampratos ir teisinio reglamentavimo suderinimas bei griežtų priemonių taikymas, nes seksualinis priekabiavimas yra ne tik nacionalinis, tačiau ir tarptautiniu mastu paplitęs neigiamas reiškinys. Rezoliucijoje nurodoma „MeToo” judėjimo įtaka ir poveikis pasauliniu mastu. „MeToo” judėjimas rodo, jog ES reikalingi kolektyviniai veiksmai siekiant sėkmingai kovoti su seksualinio priekabiavimo paplitimu ir aukų baime pranešti apie joms nutikusius įvykius. Šioje rezoliucijoje pabrėžiamas teismo proceso veiksmingumo tobulinimas, taip pat nurodoma, jog valstybės privalo taikyti ne tik baudžiamąsias priemones už seksualinį priekabiavimą, tačiau išipareigoti plėsti prevencijos ir pagalbos užtikrinimo mechanizmus, švietimą tiek darbovietėse, tiek švietimo įstaigose (Europos Parlamento 2023 m. birželio 01 d. rezoliucija dėl seksualinio priekabiavimo Europos Sąjungoje ir judėjimo Me Too įvertinimo. 2022/2138(INI)).

Stambulo konvencijos pagrindinis tikslas – kova su bet kokios formos smurtu prieš moteris dėl lyties, įskaitant ir seksualinį priekabiavimą. Stambulo konvencija seksualinį priekabiavimą apibrėžia kaip diskriminaciją dėl lyties ir nurodo, jog seksualinis priekabiavimas pažeidžia prigimtines žmogaus teises (Europos Tarybos 2011 m. gegužės 11 d. konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo). Stambulo konvencijos 3 straipsnis pabrėžia, jog seksualinis priekabiavimas, kaip viena iš

smurto prieš moteris formų, sukelia ne tik fizinę, tačiau ir psichologinę ar ekonominę žalą nukentėjusioms. Kaip ir Tarybos direktyva 2002/73/EB, Stambulo konvencija užtikrina įvairių seksualinio priekabiavimo formų pripažinimą ir įpareigoja konvenciją priėmusias valstybes imtis priemonių dėl prevencijos. Priešingai nei Tarybos direktyvoje 2002/73/EB, Stambulo konvencija siekia sustiprinti ir sugriežtinti konvenciją pasirašiusių valstybių teisinį reglamentavimą ir pripažinti, jog seksualinis priekabiavimas yra žmogaus teisių pažeidimas. Stambulo konvencija pabrėžia, jog turėtų būti siekiama užtikrinti bet kokių nepageidaujamų, priverstinių seksualinio pobūdžio veiksmų kriminalizavimą.

2017 m. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl kovos su seksualiniu priekabiavimu ir prievarta Europos Sąjungoje (toliau – 2017 m. Europos Parlamento Rezoliucija). 2017 m. Europos Parlamento Rezoliucijoje seksualinis priekabiavimas taip pat suprantamas kaip nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys, apimantis įvairias formas (žodinį, fizinį ir kt.), kuris sukuria priešišką, žeminančią atmosferą, pažeidžia prigimtines žmogaus teises, tokias kaip garbė ir orumą. Rezoliucijoje pripažįstama JAV teisinės sistemos įtaka kovai su seksualiniu priekabiavimu ir skatinama seksualinio priekabiavimo prevencija: valstybės narės yra raginamos remti tokias iniciatyvas kaip #MeToo, išskiriamos jau prieš tai minėtos seksualinio priekabiavimo formos – priešiškos aplinkos bei *quid pro quo*. Šioje rezoliucijoje seksualinis priekabiavimas apima dar platesnį diskriminacijos spektrą ir nurodo, jog seksualinis priekabiavimas gali būti ne tik dėl lyties, tačiau ir seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės pagrindu, todėl valstybės narės turėtų užtikrinti visų socialinių mažumų teisinę apsaugą nuo diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo. Ši rezoliucija palaiko Stambulo konvencijos poziciją ir taip pat skatina ES valstybes tobulinti nacionalinius teisės aktus, užtikrinant atsakomybės (įskaitant ir baudžiamosios) taikymą už seksualinį priekabiavimą (Europos Parlamento 2017 m. spalio 26 d. rezoliucija dėl kovos su seksualiniu priekabiavimu ir prievarta Europos Sąjungoje. 2017/2897(RSP)).

Taigi, Europos Sąjungos teisės aktuose galima matyti tam tikrą požymių, apibrėžiančių seksualinį priekabiavimą, panašumą: akcentuojamas nepageidaujamas, įvairių formų seksualinio pobūdžio elgesys, žmogaus garbės ir orumo pažeidimas, psichologinės pasekmės. Nors Tarybos direktyvoje 2002/73/EB seksualinio priekabiavimo reglamentavimas nukreiptas į darbo santykius, vis dėlto Stambulo konvencija ir 2017 m. Europos Parlamento Rezoliucija nurodo, jog seksualinis priekabiavimas pažeidžia labai svarbias ES saugomas prigimtines žmogaus teises, todėl seksualinis priekabiavimas turėtų būti kriminalizuojamas. Taip pat labai

svarbu pabrėžti, jog pastaraisiais metais ES yra susikoncentruota į prevencijos, švietimo ir kitokio bandymo užkirsti seksualiniam priekabiavimui kelią, reglamentavimo.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnis garantuoja visų asmenų lygybę įstatymui, teismams ir kitoms valstybės institucijoms, draudžia diskriminaciją dėl lyties ar kitais pagrindais (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Ši Konstitucinė nuostata glaudžiai susijusi su nacionaliniais įstatymais, reglamentuojančiais atsakomybę už seksualinį priekabiavimą ir diskriminaciją dėl lyties. Lietuvoje seksualinio priekabiavimo teisinis reglamentavimas paremtas Tarybos direktyva 2002/73/EB ir jos nuostatos perkeltos į Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą (toliau – Lygių galimybių įstatymas) (Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, 2003). Lygių galimybių įstatyme seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip bet koks nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys, kuriuo siekiama pažeisti asmens garbę ir orumą. Toks seksualinio pobūdžio elgesys, remiantis Lygių galimybių įstatymu, apima bauginančios, priešiškos ar įžeidžiančios aplinkos kūrimą, tikslą seksualinio priekabiavimo auką pažeminti. Seksualinį priekabiavimą galima lengvai atpažinti dėl aiškiai išreikštų seksualinių veiksmų pobūdžio, nes tokių veiksmų motyvas dažniausiai yra karjeros darbe galimybės, paskatinimai ir pan. (Vengalė-Dits, 2012).

Vienas iš pagrindinių valstybės saugomų teisinių gėrių yra seksualinio apsisprendimo laisvė, kurią gina Lietuvos Respublikos Baudžiamasis Kodeksas (toliau – BK) (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). BK XXI skyriuje numatytas seksualinis priekabiavimas kaip baudžiamasis nusižengimas. BK 152 straipsnyje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip vulgarių, agresyvių, šiurkščių seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimas siekiant seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo iš nuo priekabiautojo priklausomo nukentėjusiojo asmens. Skirtingai nuo Lygių galimybių įstatyme pateikto seksualinio priekabiavimo apibrėžimo, baudžiamojoje teisėje seksualinis priekabiavimas suprantamas kaip pavojingesnis, specialų tikslą turintis baudžiamasis nusižengimas, kuris gali pasireikšti ne tik darbo santykių, tačiau ir kitokuose socialiniuose ar ekonominiuose kontekstuose.

Lietuvoje seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas panašiai kaip JAV ir ES, tačiau yra tam tikrų skirtumų dėl teisinio reguliavimo. JAV sampratos įtaka labiau atsispindi darbo santykiuose, kur seksualinis priekabiavimas dažniausiai reglamentuojamas darbo teisėje. Tuo

tarpu ES požiūris apima ne tik darbo santykius, bet ir baudžiamąją teisę, suteikdamas platesnes apsaugos priemones nuo seksualinio priekabiavimo.

Apibendrinant galima teigti, kad seksualinis priekabiavimas yra sudėtingas teisinis bei socialinis reiškinys, kuris apibūdinamas kaip nepageidaujami seksualinio pobūdžio veiksmai, atliekami aukštesnę socialinę ar tarnybinę galią, aukos atžvilgiu, turinčių asmenų. Taip pat galima daryti išvadą, jog seksualinis priekabiavimas yra neatsiejamas nuo kitų socialinių bei teisinių normų, tokių kaip diskriminacija dėl lyties, lyčių nelygybė, galios disbalansas ir pan. Seksualinis priekabiavimas dažniausiai pasireiškia darbo aplinkoje, kur figūruoja pavaldumo santykiai tarp aukos ir priekabiautojo. Svarbu pabrėžti, jog neretai seksualinio pobūdžio veiksmai nukentėjusiems asmenims sukelia bauginančią, priešišką atmosferą, psichologines pasekmes, žeidžia garbę ir orumą. Visais atvejais seksualinis priekabiavimas yra žmogaus teisių pažeidimas.

1.2. Socialinės normos ir jų vaidmuo seksualinio priekabiavimo kontekste

Socialinės normos yra nerašytos taisyklės, lūkesčiai, stereotipai, kurie kontroliuoja visuomenės požiūrį ir elgesį. Socialinės normos apibrėžia kas laikoma priimtina įvairiose socialinėse situacijose. Seksualinio priekabiavimo kontekste socialinės normos gali skatinti arba drausti tam tikro pobūdžio elgesį susijusį su lyčių lygybe ir diskriminacija dėl lyties.

Kalbant apie seksualinį priekabiavimą labai svarbu atsižvelgti ne tik į teisinį, tačiau ir į sociologinį šio reiškinio vertinimą. Iš teisinės pusės, pagrindinis dėmesys yra skiriamas elgesio standartų nustatymui ir atsakomybės pagal įstatymą užtikrinimui, o išanalizavus sociologinę seksualinio priekabiavimo pusę, galima nustatyti kaip ir kokios visuomenės normos, kultūrinės nuostatos prisideda prie seksualinio priekabiavimo poveikio individualiems asmenims bei plačiajai visuomenei. Socialinės normos turi didelę įtaką seksualiniam priekabiavimui, nes būtent jos formuoja visuomenės požiūrį į šį reiškinį ir nustato elgesio bei moralines normas.

Dažniausiai seksualinis priekabiavimas yra siejamas su lyčių vaidmenimis, kai visuomenės sluoksniai gali manyti, jog vyrai turi teisę dominuoti, o moterys turi būti pasyvios. Tokie stereotipai gali lemti, kad seksualinis priekabiavimas tampa priemone kontroliuoti

moterų elgesį. Seksualinis priekabiavimas dažniausiai yra siejamas su lyčių nelygybe ir galios disbalansu, kai galingesnis asmuo (dažniausiai vyras) naudoja savo galia, kad sumažintų kito asmens (dažniausiai moters) galimybes ir užkirstų kelią jų profesiniam progresui.

Seksualinio priekabiavimo aukomis dažniausiai tampa moterys, kurios užima žemesnes pareigas darbe, yra ekonomiškai silpnesnės. Seksualinį priekabiavimą dažniausiai įvykdo vyrai. Tokios dinamikos pagrindinė priežastis yra ekonominės galios disbalansas, nes didžiojoje visuomeninių socialinių santykių dalyje būtent vyrai turi autoritetą (Vengalė-Dits, 2012). Moterys dažnai susiduria su daug profesinių iššūkių, ypač kai konkrečioje darbo srityje pagrinde dominuoja vyrai. Tokiose srityse kaip nafta, dujos, statybų sektorius, karo tarnyba, sporto pasaulis ir kt., kur vyrai sudaro didžiąją dalį darbuotojų, moterys dažnai susiduria su priešiška aplinka. Tokioje aplinkoje moterys jaučiasi atskirtos nuo likusios darbo komandos, joms sunku įgyti pasitikėjimą bei pagarbą, yra preziumuojama, jog jos nežiūri į savo funkcijas taip rimtai kaip toje pačioje srityje dirbantys vyrai, negali atlikti tokios pačio kiekio ar krūvio užduočių. Taip keliama emocinė ir psichologinė įtampa, moterys jaučia baimę, jog ne tik bus nepriimtos kaip lygiavertės darbuotojos, tačiau patirs ir daugiau neigiamų pasekmių, tokių kaip patyčios, seksualinis priekabiavimas, profesinės karjeros neigiami padariniai ir kt.

A. Biasatti pateikia konkrečius pavyzdžius apie darbo sąlygas JAV naftos telkinių įmonėje. Autorė nurodo, kad darbas naftos telkiniuose ilgą laiką buvo laikomas „berniukų klubu“, o tai reiškia, kad visuomenėje paprastai suformuojama nuostata, jog šios ir panašios profesijos atstovai dažniausiai yra vyrai. Nors daugelis asmenų, dirbančių šioje srityje, ir teisės ekspertų pripažįsta, kad naftos telkiniuose egzistuoja priešiška darbo aplinka moterims, o seksualinis priekabiavimas ir diskriminacija dėl lyties yra plačiai paplitę, nedaug nuveikta siekiant pakeisti teisinį požiūrį dėl šių pažeidimų darbo vietoje. Teisėjai ir prisiekusieji šiose bylose dažniau palankiai vertina didžiųjų pramonės įmonių atsakovus, todėl moterims dažnai trūksta išteklių ir galimybių pasiekti teigiamus pokyčius. A. Biasatti analizuoja sunkias moterų darbo sąlygas JAV naftos telkinių eksploatavimo įmonėje, nes šios srities profesijos didžioji dalis darbuotojų yra vyrai. J. Cheatham, kuri buvo vienintelė moteris dirbanti analizuojamoje naftos įmonėje, buvo priversta dalytis persirengimo kambariu bei miegamuoju su savo kolegomis vyrais. Kiti įmonėje dirbantys vyrai pateikdavo jai nešvankius komentarus apie jos aprangą, tikindami, kad tokia apranga provokuoja juos seksualiai elgtis su ja, kai kurie siūlė geresnes karjeros galimybes mainais už seksualinį bendravimą, menkino intelektą, pabrėžė, jog ji nenusipelno savo darbo vietos ir ilgai neištvėrs, nes tai yra „vyriškas“ darbas ir pan. J.

Cheatham apie šiuos seksualinio priekabiavimo incidentus ne kartą pranešė įmonės žmogiškųjų išteklių skyriui, tačiau į jos skundus nebuvo atsakyta. Moteris kreipėsi į teismą ir po trejus metus trukusio bylinėjimosi teismas nustatė, jog nėra pakankamai įrodymų, patvirtinančių jos teiginius dėl seksualinio priekabiavimo (A. Biassati, 2024). Nepaisant plataus pripažinimo, jog naftos telkiniuose ir panašiose darbo srityse, kur dominuoja vyrai, egzistuoja priešiška darbo aplinka moterims, seksualinis priekabiavimas ir diskriminacija dėl lyties vis dar plačiai paplitę, tačiau teisiniai procesai dažnai neskatina teigiamų pokyčių. Dėl to bandymai kovoti su diskriminacija ir priekabiavimu darbo vietoje dažnai baigiasi nesėkme, net jei nukentėjusiųjų patirtis buvo tikra. Atsakomybės už seksualinį priekabiavimą nebuvimas, ypač tokiose vyrų dominuojamose darbo srityse kaip naftos telkiniai, sukuria aplinką, kur toks diskriminacinis elgesys yra toleruojamas ir priimtinas, tokiu būdu sukuriamos žalingos socialinės normos moterų atžvilgiu.

Seksualinio priekabiavimo sporto pasaulyje pavyzdys pateikiamas S. Zaksaitės straipsnyje. Autorė pabrėžia, jog dauguma seksualinio priekabiavimo aukų yra moterys ir analizuoja viena ryškiausių seksualinio priekabiavimo atvejų JAV nacionalinės gimnastikos komandoje. L. Nassar, prisidengdamas medicininio gydymu seksualiai priekabiavo ir prievartavo sportininkus, su kuriais dirbo mažiausiai keturiolika metų, o daugelis aukų buvo nepilnametės merginos. Devynis mėnesius trukęs tyrimas parodė, jog su šia veika buvo susiję daugiau asmenų, kurie dirbo su šia ir kitomis gimnastikos komandomis įvairiose JAV valstijose. Apie seksualinio priekabiavimo ir prievartavimo atvejus buvo pranešta daug kartų, iš skirtingų asmenų, skirtingais laikotarpiais, tačiau vidinės gimnastikos organizacijos institucijos veiksmų nesiėmė. Autorė pažymi, kad šioje byloje išsiskiria ne tik veikos paplitimo mastas, tačiau ir kiek ilgai į pranešimus apie tokius atvejus nebuvo kreipiamas dėmesys. (Zaksaitė, 2022). Tikėtina, kad to priežastis galėtų būti siejama su socialinėmis normomis ir visuomenės lūkesčiais, jog sportas yra dominuojamas vyrų.

Suformuotos klaidingos socialinės normos ir nepatikrintos prielaidos apie lyties ir galios balansą trukdo kovoti su seksualinio priekabiavimo paplitimu vyrų dominuojamose darbo srityse. Pavyzdžiui, įsitikinimas, kad vyrai iš prigimties labiau tinka lyderių pozicijoms, o moterys yra per daug emocionalios ir neracionalios, riboja moterų karjeros galimybes, menkina jų savivertę ir menkina seksualinio priekabiavimo reikšmę (Uggen, 2012, p. 74-77). Šios klaidingos prezumpcijos skatina skeptišką visuomenės požiūrį į seksualinį priekabiavimą

bei kelia teises problemas sprendžiant seksualinio priekabiavimo, diskriminacijos ir lyčių nelygybės atvejus.

F. Faraday seksualinį priekabiavimą vertina kaip „nepageidaujamų seksualinių reikalavimų primetimą nelygios galios santykių kontekste“, pabrėždamas, kad seksualinis priekabiavimas yra ne tik individualus pažeidimas, bet ir sisteminė problema, kuri stiprina socialinę nelygybę bei skeptišką visuomenės požiūrį į seksualinį priekabiavimą. Stereotipai ir šališkumas apie moteris tam tikrose darbo rinkose yra naudojami siekiant pateisinti diskriminaciją ir riboti moterų profesines galimybes (Faraday, 1994, p. 53-57). Remiantis šiomis prielaidomis yra tęsiamas nelygybės ciklas, sumenkinamos moterų pozicijos darbo rinkoje ir stabdoma profesinė pažanga.

Nors dauguma seksualinio priekabiavimo aukų yra moterys, vis dažniau ši problema paliečia ir vyrus. Istoriskai visuomenės nuostatos ir kultūros normos sumenkina arba ignoruoja vyrų, kaip seksualinio priekabiavimo aukų, patirtį. Buvo paplitusi nuomonė, kad vyrai rečiau tampa priekabiavimo taikiniais arba kad jie turėtų gebėti susidoroti su tokiomis situacijomis be skundų, kad tai esą nėra rimta problema, o seksualinis priekabiavimas turėtų būti siejamas tik su moterų padėtimi darbo rinkoje. Taip pat dažnai daroma prielaida, jog vyrai visuomet iš prigimties turėtų norėti seksualinio bendravimo, todėl nepageidaujami seksualinio pobūdžio veiksmai jiems negali trukdyti. Dažnai seksualinis priekabiavimas prieš vyrus atmetamas kaip nepavoingas, ne toks rimtas, palyginus su moterimis, teigiant, kad moterys patiria didesnę psichologinę ir emocinę žalą dėl seksualinio priekabiavimo nei vyrai. Dėl tokių stereotipų vyrai vengia pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus, o jų patirti išgyvenimai nepriimami rimtai arba nutylimi. Tokie požiūriai ne tik neigiamai paveikia vyrų psichologinę gerovę, bet ir prisideda prie platesnio visuomenės nesuvokimo apie seksualinio priekabiavimo įvairialypiškumą (Rhode, 1992; Karan, 2024, p. 1634).

C. Uggen atliktame tyrime buvo padaryta išvada, jog buvo sunku surinkti informaciją apie vyrų patirtas seksualinio priekabiavimo formas, net kai buvo naudojamos išsamios apklausos. Kai kuriais atvejais, kai vyrai patyrė seksualinį priekabiavimą, jie teigė, kad niekada to su niekuo neaptarinėjo, taip pat dauguma apklaustų vyrų sunkiai rado tinkamus žodžius savo patirties su seksualiniu priekabiavimu apibūdinimui (Uggen, 2012, p. 80). Todėl galima daryti išvadą, jog visuomenėje reikia geresnių būdų suprasti, kaip seksualinis priekabiavimas veikia

vyrus ir moteris bei patikrinti, ar vyrai, kurie nesilaiko tradicinių, visuomenės primestų, vyriškumo standartų, yra labiau linkę patirti priekabiavimą.

1.3. Seksualinio priekabiavimo patirtys ir teisinė apsauga: LGBT žmonių perspektyva

Seksualinio priekabiavimo tyrimai ir diskusijos visuomenėje dažniausiai yra sukoncentruoti ties heteroseksualių moterų patirtimi, kai prie jų seksualiai priekabiavo heteroseksualūs vyrai. Į analizes ir tyrimus dažniau įtraukiamos ir vyrų patirtys seksualinio priekabiavimo kontekste, tačiau mažiausiai dėmesio skiriama mažoms socialinėms grupėms, kurios nukenčia nuo seksualinio priekabiavimo ne tik dėl lyties, tačiau ir dėl seksualinės orientacijos, lytinio identiteto, rasės, kilmės ir kt. LGBT bendruomenės asmenys dažnai jaučiasi labiau pažeidžiami, nesuprasti visuomenės, susiduria su pagarbos trūkumu, o seksualinis priekabiavimas jų atžvilgiu dažnai lieka nepastebėtas arba nesprendžiamas.

Seksualinis priekabiavimas LGBT asmenų atžvilgiu JAV yra itin paplitęs švietimo įstaigose, darbo vietose, karinėje tarnyboje, viešosiose erdvėse, o kovos su patyčiomis ir diskriminacija iniciatyvos nepakankamai apsaugo nuo seksualinio priekabiavimo dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės. JAV atlikti tyrimai rodo, jog LGBT asmenys patiria seksualinį priekabiavimą dažniau nei heteroseksualūs asmenys (Casey et. al. 2019). LGBT asmenys yra labiau pažeidžiama socialinė grupė, o jos nariai susiduria su viktimizacijos problema, seksualinio priekabiavimo atvejai jų atžvilgiu nėra pripažįstami ir pan. Taip pat pabrėžiama, jog seksualinis priekabiavimas LGBT asmenų atžvilgiu dažnai laikomas persipynusiu su kitomis diskriminacijos formomis, todėl teisiniu požiūriu nėra išskirtos aiškos apsaugos nuo seksualinio priekabiavimo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės atžvilgiu (Schuyler et al. 2020). Seksualinis priekabiavimas yra ypač didelė problema švietimo sektoriuje. Human Rights Watch atliktas tyrimas, sutelktas į LGBT bendruomenės seksualinio priekabiavimo patirtis JAV mokyklose, atskleidžia, kad LGBT asmenys dažnai susiduria su nepageidaujamais seksualinio pobūdžio fiziniais veiksmais, nepadoriais seksualinio pobūdžio komentarais ar net grasinimais smurtu nepaklusus priekabiautojui. Taip pat nurodoma, jog dažnas atvejis, kai seksualinis priekabiavimas pasireiškia invaziniais klausimais apie seksualinę patirtį. Tyrime apklausti asmenys nurodo, jog net ir nesant tiesioginių diskriminacijos atvejų, LGBT jaunimas susiduria su socialine atskirtimi ir paramos bei sekinių

pavyzdžių stoka mokyklose. Šie iššūkiai gali sukelti ilgalaikius emocinius ir psichologinius išgyvenimus, parodydami, kad seksualinis priekabiavimas yra ne tik heteroseksualių moterų, bet ir LGBT bendruomenės problema. Svarbu užtikrinti, jog asmenys nebūtų diskriminuojami jokiais pagrindais, kadangi tai gali daryti psichologinę įtaką ne tik nukentėjusiajam, tačiau ir aplinkiniams (Moll, 2019).

JAV LGBT teisinėje sistemoje, siekiant užtikrinti LGBT apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo, rengiami įstatymų projektai, kuriuose seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas kaip diskriminacija dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės. Nuo 1994 JAV Kongresui ne kartą buvo teikiamos įvairios Užimtumo Nediskriminavimo įstatymo (angl. Employment Non-Discrimination Act (toliau - ENDA) projekto versijos, kuriuo buvo siekiama uždrausti darbdaviams diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės. ENDA projektu buvo siekiama užtikrinti, jog LGBT asmenys būtų apsaugoti nuo diskriminacijos darbo vietoje ar kitokioje profesinėje aplinkoje (įdarbinant, atleidžiant, mokant užmokestį ir pan.) (Liu, 2007). Šis įstatymo projektas nebuvo priimtas, todėl nuo 2010 m. LGBT bendruomenės šalininkai sutelkė dėmesį į Lygybės įstatymo (angl. – *Equality Act*) kūrimą, kuriame būtų užtikrinta platesnė apsauga nuo diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo. Lygybės įstatymas yra platesnis teisės aktas nei ENDA, kadangi jis galėtų būti taikomas ne tik darbo ir užimtumo, tačiau ir švietimo, apgyvendinimo, paslaugų srityse.

Iki 2020 m. JAV teismai laikėsi pozicijos, jog seksualinis priekabiavimas gali būti tik lyties pagrindu, todėl įstatymų projektai, tokie kaip ENDA, siekiantys apsaugoti LGBT asmenis nuo seksualinio priekabiavimo buvo atmesti, nematant tokių įstatymų reikalingumo. Ši pozicija buvo paneigta 2020 m., kai JAV Aukščiausiasis Teismas priėmė sprendimą byloje *Bostock v. Clayton Country*, kuriame buvo išplėstas seksualinio priekabiavimo apibrėžimas ir nurodyta, jog seksualinis priekabiavimas gali būti ne tik diskriminacijos dėl lyties forma, tačiau ir dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės. Toks sprendimas atitinka ENDA ir Lygybės įstatymo tikslus ir patvirtina, jog apsauga nuo seksualinio priekabiavimo turi būti taikoma visiems asmenims, nepriklausomai nuo lyties, seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės (Lund, 2020). Nors *Bostock v. Clayton Country* sprendimas yra reikšmingas stiprinant LGBT teisių apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo, visgi jis apima tik seksualinio priekabiavimo atvejus darbo santykiuose, o tokios sritys kaip švietimas, sveikatos priežiūra, paslaugų teikimas yra nenagrinėjamos. Dėl to atsiveria teisinė spraga, kurią galima būtų užpildyti priimant

atitinkamus įstatymus, leidžiančius išplėsti LGBT teisių apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo, pavyzdžiui priimant Lygybės įstatymą.

ES seksualinis priekabiavimas taip pat pasireiškia socialinių mažumų atžvilgiu dažniau nei heteroseksualių asmenų atžvilgiu. 2024 m. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (toliau – FRA) atliktame tyrime nurodoma, jog daugiau nei trečdalis ES gyvenančių (36%) LGBT asmenų susiduria su diskriminacija kasdieniniame gyvenime (darbo, švietimo ir kitose srityse). Didesnio LGBT asmenų pažeidžiamumo priežastis yra ne tik teisinės apsaugos trūkumas, tačiau ir visuomenės požiūris, socialinės normos ir išankstiniai nusistatymai (Ranganathan et al., 2021). FRA 2024 m. tyrime daroma išvada, jog teisės aktų keitimas yra būtinas, tačiau papildomai norint kovoti su seksualinio priekabiavimo paplitimu LGBT asmenų atžvilgiu turi būti dedamos pastangos keisti visuomenės požiūrį, tobulinti kultūrinį suvokimą apie socialines mažumas (European Union Agency for..., 2024).

Kadangi ES seksualinis priekabiavimas yra pripažįstamas kaip diskriminacijos dėl lyties forma, LGBT asmenų teisinė apsauga nuo seksualinio priekabiavimo apima tik tiek reglamentavimo, kiek tai susiję su asmens lytimi. ES teisės aktuose nustatytas diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos draudimas, tačiau šios nuostatos nėra tiesiogiai taikomos seksualinio priekabiavimo atvejams (C-81/12 2013 m. balandžio 25 d. Europos Teisingumo Teismo Sprendimas). LGBT asmenų teisinė apsauga nuo seksualinio priekabiavimo, kaip diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu, ES teisės aktuose nėra reglamentuojama.

Lietuvoje seksualinis priekabiavimas yra paremtas ES teisės aktuose nustatyto seksualinio priekabiavimo reglamentavimo, todėl Lietuvoje LGBT asmenų teisių apsauga taip pat yra šiek tiek ribota. Lietuvoje LGBT asmenų teisių apsaugos ir užtikrinimo klausimai vis dar sulaukia didelės kritikos, o duomenys apie LGBT asmenų teisių pažeidimus Lietuvoje (ypač kalbant apie seksualinį priekabiavimą) atspindi tik ES atliekamuose bendruose tyrimuose, tačiau nacionaliniu lygmeniu vis dar pasireiškia visuomenės stigmatizmas LGBT teisių apsaugos atžvilgiu. Remiantis FRA 2024 m. atlikto tyrimo duomenimis Lietuvoje, per pastaruosius metus iki tyrimo atlikimo, diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės patyrė 47% apklaustų LGBT asmenų. Taip pat tyrime 69% apklaustų LGBT asmenų iš Lietuvos nurodo, jog siekdami išvengti diskriminacijos ir (ar) seksualinio priekabiavimo, slėpė savo seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę. Šiame tyrime tarp daugelio respondentų iš 27 ES šalių, 26 metų translytis vyras dalinasi tokia patirtimi:

„Gyvendamas Lietuvoje kaip translytis asmuo, kiekvieną dieną jaučiuosi vis beviltiškiau. Sunku surasti tikslą ar reikšmę ir tikėtis, jog situacija pagerės” (European Union Agency for..., 2024). Tai rodo LGBT teisių apsaugos tobulinimo reikalingumą, siekiant užtikrinti visų žmonių prigimtines teises Lietuvoje, nepriklausomai nuo jų lyties, seksualinės orientacijos ir kt.

LGBT asmenų padėtis ir teisinė apsauga nuo seksualinio priekabiavimo visame pasaulyje išlieka aktualus klausimas. JAV šiuo klausimu yra nuolat dirbama ir teikiami įstatymų projektai, priimami teismų sprendimai, siekiantys užtikrinti LGBT asmenų, kaip labiau pažeidžiamos socialinės grupės, apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo. ES ir Lietuvoje, deja, vis dar matoma teisinės sistemos spragų seksualinio priekabiavimo LGBT asmenų atžvilgiu, o visuomenės požiūris skatina LGBT asmenis slėpti savo seksualinę orientaciją ir jausti didelį emocinį bei psichologinį spaudimą.

1.4. Seksualinio priekabiavimo paplitimas

Dauguma seksualinio priekabiavimo atvejų dažnai lieka nepastebėti, pasižymi latentiskumu. Šis reiškinys aukoms sukelia didelį socialinį ir emocinį spaudimą, dėl kurio daugelis aukų susilaiko nuo pranešimo apie seksualinį priekabiavimą teisėsaugos institucijoms, vengia kreiptis socialinės ir psichologinės pagalbos. Labai svarbu pabrėžti, kad daugelis seksualinį priekabiavimą patiriančių asmenų nenoriai apie tai praneša arba vengia apie tai pranešti dėl įvairių priežasčių, kas vis dar yra didelė problema visuomenėje.

Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl aukos nesiryžta kalbėti apie patirtą seksualinį priekabiavimą, yra baimė, kad niekas nepatikės. Priekabiavimas dažnai vyksta privačioje aplinkoje, be liudininkų (kitais atvejais asmenys dalyvavę nenori būti įtraukti ir parodymų neduoda), todėl aukos nerimauja, kad jų pasakojimai bus atmesti kaip melagingi arba perdėti, o tai dar labiau padidins jų pažeidžiamumo jausmą. Taip pat, viena iš priežasčių yra visuomenės stigmatizacija aukų atžvilgiu. Aukos neretai bijo susidurti su neigiama reakcija iš aplinkinių, darbovietės, kitų visuomenės narių. Tai ypač svarbu kalbant apie profesinę ar socialinę aplinką, kurioje aukos gali nerimauti dėl darbo, reputacijos ar pasitikėjimo santykių praradimo. Kita svarbi priežastis, dėl kurios dažnai nepranešama apie seksualinį priekabiavimą, yra dviprasmiškumas, susijęs su priimtiniu elgesiu. Nukentėjęs asmuo gali neatpažinti, kad prie jų priekabiaujama, ypač kai veiksmai yra subtilesni, pavyzdžiui,

netinkami komentarai, fizinis artumas ar nuolatinis dėmesys. Tokiais atvejais sunku surasti ribą tarp flirto ir seksualinio priekabiavimo. Dėl kultūrinių skirtumų, išsilavinimo stokos ir nepakankamo sąmoningumo asmenims gali būti sunku atpažinti priekabiavimą ir suprasti jo žalingą bei neteisėtą pobūdį. Prieš tai jau minėta, jog didžioji dalis aukų yra moterys, todėl dar viena iš priežasčių yra susijusi su galios disbalansu ir moterims primetamais stereotipais visuomenėje. Prie baimės pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus gali prisidėti ir baimė, jog tokioje situacijoje moterys bus matomos kaip „pernelyg jautriai reaguojančios“ arba apkaltintos tokio įvykio išgalvojimu, o tam tikruose socialiniuose kontekstuose jų veiksmai kaltininko atžvilgiu gali būti vertinami kaip manipuliuojantys ar trikdantys. Būtent dėl šių socialinių priežasčių dauguma aukų bijo pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus, todėl tiksli šio reiškinio statistika negali būti nustatyta (kaip ir kitų, su žmogaus seksualinio apsisprendimo laisve ir neliečiamumu susijusių nusikalstamų veikų). Visgi, tam tikros institucijos, siekdamos išsiaiškinti kuo tikslesnį šios veikos paplitimą ir siekdamos atkreipti dėmesį bei kovoti su seksualiniu priekabiavimu, renka duomenis apklausų būdu ir pateikia statistikas apie seksualinio priekabiavimo ar panašių reiškinių paplitimą. Šioje dalyje bus nagrinėjamas seksualinio priekabiavimo paplitimas JAV, ES ir Lietuvoje.

Lyginant seksualinio priekabiavimo statistiką tarp ES ir JAV svarbu suprasti problemos mastą skirtinguose regionuose ir įvertinti įstatymų bei politikos veiksmingumą. Tai padeda nustatyti regioninius socialinius ir kultūrinius skirtumus, kurie turi įtakos seksualinio priekabiavimo paplitimui ir stebėti teisinės sistemos pažangą, ypač po tokių judėjimų kaip #MeToo. Seksualinio priekabiavimo statistikos analizė gerinti pasaulinį atsaką į seksualinį priekabiavimą ir kovą su juo.

JAV seksualinis priekabiavimas yra didelė problema, kuri pasižymi latentiskumu. Milijonai žmonių JAV patiria nepageidaujamą seksualinio pobūdžio elgesį, ypač labiau pažeidžiamos socialinės grupės, tokios kaip moterys, mažas pajamas gaunantys asmenys, LGBT asmenys, negalią turintys asmenys ir kt. JAV 2018 m. buvo atliktas seksualinio priekabiavimo ir prievartavimo paplitimo tyrimas, kurio metu buvo apklausti 2000 vyrų ir moterų. Apklausoje surinktais duomenimis, 81% moterų ir 43% vyrų nurodė patyrę seksualinį priekabiavimą ir (ar) prievartavimą. Apklausa buvo orientuota į asmenų seksualinio priekabiavimo ir prievartavimo patirtis, kurios apėmė visas nepageidaujamų seksualinių, homofobinių, transfobinių ir (ar) seksistinių patirčių formas visose gyvenimo srityse. Apklausa buvo atlikta nacionaliniu lygmeniu ir jos pagrindinis tikslas buvo padėti teisininkams, švietimo

institucijoms ir įstatymų leidėjams geriau suprasti kokio dydžio yra seksualinio priekabiavimo paplitimo problematika ir kaip spręsti šios veikos paplitimą bei užtikrinti asmenų teisinę apsaugą (Kearl, 2018).

Tyrimo rezultatuose nurodyta, kad dažniausia seksualinio priekabiavimo forma – žodinė (77% moterų ir 34% vyrų). Taip pat nemažai respondentų išskyrė ir fizinės seksualinio priekabiavimo formas, tokias kaip nemalonūs, nepageidaujami, seksualinio pobūdžio prisilietimai, persekiojimas, apsinuoginimas prieš nukentėjusiųjų valią ir pan. Taip pat šiame tyrime respondentai nurodė ir kibernetinę seksualinio priekabiavimo formą, t. y. seksualinio pobūdžio komentarus, filmuotos medžiagos, nuotraukų ar pornografinio turinio dalinimasis SMS žinutėmis, socialiniuose tinkluose ir pan. Kalbant apie amžiaus grupes, apie seksualinio priekabiavimo atvejus daugiausiai pranešė 25 – 34 metų moterys, o tarp vyrų seksualinis priekabiavimas labiausiai buvo paplitęs 25- 49 metų amžiaus grupėje (Kearl, 2018).

FRA 2014 metais atliko tyrimą, kuriame buvo apklausta 42000 moterų, nuo 18 iki 74 metų amžiaus, iš visų 28 ES valstybių narių. Apklausos metu moterų buvo klausiama apie jų patirtą fizinį, seksualinį ir psichologinį smurtą, įskaitant smurtą artimoje aplinkoje, persekiojimą, seksualinį priekabiavimą, naujų technologijų įtaką prievartai ir patirtį dėl smurto vaikystėje. Klausimų sąrašas dėl seksualinio priekabiavimo daugiausia dėmesio skiriama įvairioms nepageidaujamo ir įžeidžiančio elgesio formoms, kurias gali patirti moterys, bet taip pat atsižvelgta, jog seksualinis priekabiavimas gali būti suprantamas ne tik kaip diskriminacija lyties atžvilgiu, tačiau ir kaip seksualinio smurtinio pobūdžio reiškiny. Apklausoje buvo pateikti klausimai apie fizinį priekabiavimą (pvz.: nepageidaujami prisilietimai, apkabinimai ir pan.), žodinį priekabiavimą (komentarai, pokštai), skaitmeninį priekabiavimą (gautas bet kokio tipo seksualinis turinys elektroniniu formatu), psichologinį spaudimą ar bauginimą. Tyrimo rezultatai nurodė, jog bendrai ES seksualinį priekabiavimą patyrė tarp 83 milijonų iki 102 milijonų moterų (European Union Agency for..., 2014).

Po dešimties metų, 2024 m., Europos Sąjunga, FRA ir Europos lyčių lygybės institutas atliko panašų tyrimą, kuriame dalyvavo moterys iš visų 27 ES valstybių narių. Tyrime buvo apklaustos 114 023 moterys. Apklausoje pateikiami klausimai buvo susiję su įvairiomis seksualinio priekabiavimo išraiškomis (nepageidaujamas spoksėjimas, seksualinio pobūdžio juokeliai, nepageidaujamas fizinis kontaktas, kitokie seksualinio pobūdžio veiksmai ar pasiūlymai (tiek žodžiu, tiek raštu) ir net grasinimai). Tarp dažniausių seksualinio priekabiavimo formų respondentės įvardijo nepageidaujamus seksualinio pobūdžio

komentarus ar juokelius, fizinius prisilietimus ar pornografinio turinio ir (ar) kitokio seksualinio pobūdžio medžiagos dalinimąsi kibernetinėje erdvėje. Tyrimo rezultatai rodo, jog ES seksualinį priekabiavimą savo darbovietėje patiria 30,8 % apklaustų moterų, o tai rodo, kad nepaisant didelio paplitimo ir tobulinamos teisinės sistemos, seksualinis priekabiavimas vis dar išlieka plati problema ES (European Union Agency for..., 2024).

2014 m ir 2024 m. tyrimų išvadose matoma, jog seksualinis priekabiavimas nėra vienodai paplitęs valstybėse narėse. Valstybėse narėse moterų, patyrusių seksualinį priekabiavimą, paplitimas svyruoja nuo daugiau nei 50% (Švedija, Suomija, Slovakija, Liuksemburgas) iki apie 10% (Portugalija, Bulgarija, Latvija). Tokia statistika yra todėl, kad Skandinavijos šalyse visuomenė yra plačiau informuota apie seksualinį priekabiavimą ir jo atpažinimą, geriau supažindinti su teisinės gynybos mechanizmais, labiau priinama pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus. Tuo tarpu kitose šalyse seksualinio priekabiavimo atvejų fiksuojama mažiau dėl kultūrinių skirtumų, socialinių normų ir stigmų, kurios kelia sunkumus moterims pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus (European Union Agency for..., 2014, 2024).

Šiais tyrimais buvo pasiekta išvada, jog seksualinio priekabiavimo atvejai moterims turi didelį poveikį fizinei bei psichologinei sveikatai, daro įtaką gyvenimo kokybei. Nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusios moterys pranešė, jog po seksualinio priekabiavimo dažnai jaučia baimės, nerimo, sumažėjusio saugumo jausmą. Taigi, seksualinis priekabiavimas gali turėti rimtų pasekmių nukentėjusiems asmenims, pakenkti psichologinei bei fizinei sveikatai, gadinti gyvenimo kokybę, trukdyti visapusiškai funkcionuoti visuomenėje.

Lietuvoje buvo atliktas tyrimas dėl seksualinio priekabiavimo paplitimo ir ypatybių tarp 16 -19 metų vidurinių mokyklų moksleivių. Šio tyrimo rezultatai rodo, jog seksualinis priekabiavimas tarp mokinių yra paplitęs, o dažniausios įvardijamos seksualinio priekabiavimo formos yra žodinės formos komentarai, pasiūlymai, gestai. 56% apklausoje dalyvavusių asmenų nurodė, kad yra patyrę seksualinį priekabiavimą, o 70% iš jų nurodė apie patirtas psichologines problemas, kaip seksualinio priekabiavimo pasekmę. Tyrime dar kartą patvirtinta, jog nuo seksualinio priekabiavimo nukentėję asmenys, veikiami psichologinių ar kitokių pasekmių baimės, ne tik vengia kreiptis į teisėsaugos institucijas, bet ir pranešti mokyklos administracijai, artimiesiems ir pan. (Grigentyte ir Lesinskiene, 2018). Remiantis prieš tai aptartais FRA tyrimais, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje seksualinis priekabiavimas

tarp moterų yra nuo 19 iki 35%, priklausomai nuo vertinimo kriterijų bei aplinkybių, kuriomis įvyko seksualinis priekabiavimas (darbe, privačioje aplinkoje ir pan.) (European Union Agency for..., 2014, 2024). Kalbant apie seksualinio priekabiavimo paplitimą Lietuvoje baudžiamosios teisės kontekste, galima pastebėti didelį latentiškumą. Informatikos ryšių departamento pateikiamoje statistikoje nurodoma, jog per pastaruosius penkis metus (2020-2024 m.) iš viso buvo užregistruota 19 atvejų visoje Lietuvoje, iš jų tik 10 perduota teismui, o kiti nutraukti Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Proceso Kodekso 3 straipsnio pagrindu (Informatikos ir ryšių departamentas).

Apibendrinant galima teigti, jog seksualinis priekabiavimas JAV, ES ir Lietuvoje yra labai paplitęs, pavojingas reiškinys. Tyrimų išvados rodo, jog nukentėję nuo seksualinio priekabiavimo asmenys dažniausiai patiria žodine ar gestų forma pasireiškiantį seksualinį priekabiavimą, o tai atveria įrodinėjimo problemas bylose dėl seksualinio priekabiavimo. Remiantis tyrimų duomenimis svarbu pabrėžti, jog seksualinis priekabiavimas sukelia ne tik fizinius, tačiau ir psichologinius išgyvenimus, kančias, emocinius sutrikimus, todėl reikia užtikrinti ne tik teisinę apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo, tačiau ir pagarbesnę bei saugesnę atmosferą darbovietėse, švietimo įstaigose, viešosiose vietose.

2. Seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos sudėtis ir kitos atsakomybės rūšys už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje

2.1. Seksualinio priekabiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėties analizė

2.1.1. Objektas ir objektyvioji seksualinio priekabiavimo pusė

Remiantis BK XXI skyriaus, kuriame reglamentuojama atsakomybė už seksualinį priekabiavimą, pavadinimu, plačiąja prasme seksualinio priekabiavimo veikos objektu galima būtų laikyti seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Tačiau V. Dvilaitis (2004) ir P. Veršekys (2008) pabrėžia skirtumą tarp lytinio apsisprendimo ir lytinio neliečiamumo ir teigia, jog seksualinio priekabiavimo objektas turėtų būti susiaurintas iki seksualinio apsisprendimo laisvės. Šie terminai atskiriami pagal aukos amžių, nes jei asmuo yra pilnametis, seksualiai priekabiaujant yra kėsiamasi į seksualinio apsisprendimo laisvę, o jei nepilnametis – neliečiamumą. Jei kaltininko veiksmai, atitinkantys BK 152 straipsnyje įtvirtintą sudėtį, būtų padaroma mažamečiui, būtų kvalifikuojamas jaunesnio nei šešiolikos metų asmens tvirkinimas pagal BK 153 str., tuo tarpu seksualinio priekabiavimo auka gali būti tik šešiolikos metų ir vyresnis asmuo, todėl veikos objektas turėtų būti siaurinamas (Veršekys, 2008; Dvilaitis, 2004, p. 109). Seksualinio apsisprendimo laisvė yra suprantama kaip asmens saugumas nuo bet kokios prievartos lytiškai bendraujant, tai yra kiekvieno asmens laisva valia pasirinkti seksualinį partnerį, seksualinio bendravimo su juo būdus, laiką, vietą ir pan. Šis principas užtikrina, kad kiekvienas asmuo turėtų teisę priimti sprendimus dėl savo seksualumo neveikiamas spaudimo, manipuliavimo ar smurto iš kito asmens (Šiaulių apygardos teismo 2022 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-25-519/2022).

Kaip papildomi seksualinio priekabiavimo objektai, galėtų būti išskiriami garbė ir orumas, nes dažniausiai seksualinio priekabiavimo atvejais yra pažeidžiamos šios vertybės nukentėjusio asmens atžvilgiu. Kai asmens garbė ir orumas pažeidžiami dėl nepageidaujamo seksualinio pobūdžio elgesio, tai ne tik sukelia emocinius išgyvenimus, bet ir pažeidžia pagrindines žmogaus teises. Svarbu išskirti garbę ir orumą kaip papildomus seksualinio priekabiavimo objektus, nes ši veika yra glaudžiai susijusi su diskriminacija ir pagrindinėmis ginamomis žmogaus teisėmis. Garbės ir orumo pažeidimo pavyzdžiais seksualinio priekabiavimo atveju galėtų būti laikomi priešiška, įžeidžiančia, žeminančia aplinką sukuriantys veiksmai. Teismų praktikoje konkretus pavyzdys matomas Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartyje baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022: „...*nurodė G. Z. nusivilkti visus vilkimus drabužius, pats tuo metu rankose laikydamas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą filmavimo įrenginį, filmavimo kamerą atgrežęs į tikrinamąją, vulgariai ją filmavo, liepė nuogai atsisukti veidu į ją ir daryti pritūpimus, po to nususukęs nuo jo daryti pritūpimus, pasilenkti į priekį ir rankomis pasiekti kojų pirštus, patikrinimo metu uždavinėjo G. Z. dviprasmiškus, ją trikdančius, su patikra nesusijusius seksualinio ir itin asmeninio pobūdžio klausimus, ar ši turi vaikiną, kodėl būdama tokia graži neturi vaikino. Taip S. K. tyčia kūrė jai priešišką, žeminančią ir įžeidžiančią aplinką, keldamas jai stiprią emocinę psichinę įtampą.*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022). Tai, jog garbė ir orumas turi būti laikomi papildomu seksualinio priekabiavimo veikos objektu patvirtina ir Tarybos direktyvoje 2002/73/EB, Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme bei JAV teisinėje sistemoje įtvirtinta seksualinio priekabiavimo objekto samprata. P. Veršekys pabrėžia, jog seksualinio apsisprendimo laisvė yra seksualinio priekabiavimo objektas iš kaltininko perspektyvos, tačiau aukų požiūriu šios nusikalstamos veikos objektas dažniausiai yra suprantamas kaip orumo ir garbės pažeidimas (Veršekys, 2008). Vis dėlto, remiantis teismų praktika seksualinio priekabiavimo bylose, pagrindiniu šio baudžiamojo nusižengimo objektu yra išskiriama seksualinio apsisprendimo laisvė, o vien garbės ir orumo pažeidimas baudžiamosios atsakomybės neužtraukia (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2012).

P. Veršekys išskiria ir daugiau papildomų šios nusikalstamos veikos objektų: asmens veiksmų laisvės varžymas, turiniai ar ekonominiai interesai, normali nepilnamečio asmens raida ir pan. (Veršekys, 2008). Asmens veiksmų laisvė šiuo atveju galėtų būti apribojama, kai priekabautojas bando kontroliuoti ar apriboti aukos veiksmus, santykius ar asmeninius pasirinkimus grasinimais ar prievarta. Nuosavybės ar ekonominių interesų pažeidimas, ypač darbo vietoje, gali pasireikšti priekabautojui grasinant aukos darbui, karjerai ar finansiniam stabilumui, tam kad įgytų kontrolę arba priverstų vykdyti aukai nepageidaujamus veiksmus. Tais atvejais, kai seksualinis priekabiavimas yra susijęs su nepilnamečiais asmenimis, priekabiavimas gali sukelti ilgalaikę psichologinę traumą, turinčią įtakos jų emociniam ir socialiniam augimui, iškreipti jų supratimą apie sveikus santykius ir sukelti tokias problemas kaip nerimas, depresija ir sunkumai užmezgant teigiamus socialinius ryšius vėliau.

Apibendrinant galima teigti, jog teismų praktikoje pagrindiniu seksualinio priekabiavimo objektu yra laikoma seksualinio apsisprendimo laisvė, o teisės mokslininkai

kelia klausimą, ar vis dėlto šios nusikalstamos veikos objektas nėra labiau susijęs su garbės ir orumo pažeidimu.

Seksualinis priekabiavimas, kaip apibrėžta BK 152 straipsnyje, objektyviai pasireiškia vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis. Vulgarūs ar panašūs seksualinio pobūdžio veiksmai reiškia nepageidaujamą fizinį seksualinio pobūdžio kontaktą, pavyzdžiui, prisilietimą, glamonėjimą ar apkabinimą. Vulgarūs ar panašūs pasiūlymai ar užuominos apima žodinį ar neverbalinį seksualinio pobūdžio elgesį, kuris yra aiškiai nepriimtinas aukai, žeminantis, įžeidžiantis ir nepagarbus, sukuriantis priešišką atmosferą, taip pat gerokai nukrypstantis nuo priimtinių socialinių normų. Tokio elgesio pavyzdžiai yra žeminantys seksualiniai pokalbiai, komentarai apie nukentėjusiojo asmens išvaizdą, susiję su jo lytimi, seksualiniai pasiūlymai ar užuominos, atviros seksualinės medžiagos (pvz., nuotraukų, vaizdo įrašų ar garso įrašų) rodymas, seksualinio pobūdžio gestai, seksualinio turinio SMS žinučių, laiškų siuntimas, nepriimtini telefono skambučiai, intymių dovanų teikimas ir kt. (Abramavičius, 2009, p. 192). Tokių veiksmų pavyzdys pateikiamas teismų praktikoje: *„reikalavimu būnant namuose nedėvėti liemenėlės, miegoti nuogai, apsikabindamas, prašymais su juo pasibučiuoti, apie 20 kartų bučiavimu į lūpas, žandus, apie 10 kartų lytinių organų lietimui, sistemingais siūlymais su juo turėti lytinių santykių, ateiti pas jį į lovą“*; *„suimdamas rankomis J. M. veidą, lenkdavosi prie jo lyg norėtų pabučiuoti, kišdamas rankas po rūbais ir liesdamas nukentėjusiosios J. M. kūną, siūsdamas į jos mobiliojo ryšio telefono internetinę programą „messenger“ vaizdus su nuogų moterų kūnais, ne mažiau kaip du kartus demonstruodamas savo lytinį organą ir klausdamas: „ar norėtum paragauti“*; *„liesdamas jos kojas, kišdamas rankas už kelnių ir rūbų bei liesdamas nuogą kūną, numaudamas kelnes iki pusės sėdmenų, siūsdamas nukentėjusios sėdmenų fotonuotrauką į tarnybinį mobiliojo ryšio telefoną, kurias užfiksavo darbo vietoje per vaizdo stebėjimo kamerą“*; *„prispausdamas nukentėjusiąją A. Z. prie durų staktos, įkišęs savo koją į jos tarpukojį, bandė įkišti pirštus į jos makštį, po to, tęsdamas savo nusikalstamą veiką, <...> pasakodamas apie savo lytinį organą, patempdamas už kelnių, ar užkišdamas ranką už jų, siekdamas patikrinti kokiais apatiniais vilki nukentėjusioji A. Z., kalbėdamas užuominomis, kad nukentėjusioji A. Z. su juo turėtų lytinius santykius ir tokiu būdu pataisyti jo sveikatos būklę“* (Šiaulių apygardos teismo 2023 m. sausio 5d. nuosprendis byloje 1A-15-616/2023; Šiaulių apygardos teismo 2022 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-25-519/2022).

Tokie veiksmai turi būti aktyvūs ir nepageidaujami, aiškiai pažeidžiantys aukos ribas ir sukeltiantys diskomforto, atstūmimo ar baimės jausmą. Svarbu tai, kad tokie veiksmai, kaip mylėjimasis, pasipiršimas ar užuomina apie intymius santykius, patenka į seksualinio priekabiavimo sritį, kai kartojami po to, kai auka juos aiškiai atmetė. Šiame kontekste nesutikimo nepaisymas yra esminis nusikaltimo veiksnys, nes užuominos apie seksualinio pobūdžio santykius, flirtas ir panašūs veiksmai perauga į seksualinį priekabiavimą po to, kai tokie veiksmai tęsiasi, nors į juos buvo sureaguota neigiamai, toks elgesys nedviprasmiškai buvo atstumtas ar auka akivaizdžiai išreiškė nenorą, nepasitenkinimą (Šiaulių apygardos teismo 2022 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-25-519/2022). Teismų praktikoje tokių veiksmų pavyzdys suprantamas kaip: „...*liesdamas jų kūną, kišdamas rankas po nukentėjusiųjų drabužiais, tikrindamas apatinių drabužių spalvą, numaudamas kelnes iki pusės sėdmenų, siūsdamas per vaizdo kameras užfiksuotų darbuotojų sėdmenų nuotraukas į jų darbinį mobilųjį telefoną ir pan., veikdamas tiesiogine tyčia ir nereaguodamas į nukentėjusiųjų išreikštą aiškų pasipriešinimą tokiems jo veiksams...*“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-66-594/2023).

Seksualinio priekabiavimo veikos pavojingumas priklauso nuo kelių veiksnių, įskaitant jos tęstinumą, intensyvumą, nuoseklumą ir tai, kaip asmuo, prie kurio priekabiuojama, suvokia kaltininko elgesį. Seksualinio pobūdžio veiksmai, pasiūlymai, užuominos pagal BK 152 straipsnį kvalifikuojami kaip seksualinis priekabiavimas, kai tai nėra pavieniai įvykiai, o kartojasi sistemingai arba per tam tikrą laiką. Be to, kai toks elgesys sulaukia vienareikšmiškai neigiamos aukos reakcijos, tai dar labiau patvirtina, kad priekabiavimas įvyko. Pagrindinis seksualinio priekabiavimo elementas, yra nepageidaujami ir netinkami veiksmai, nesvarbu, ar jie susiję su šturkščiais ar seksualiai dviprasmiškais gestais, pasiūlymais ar komentarais. Toks pasikartojimo modelis ir aiškus aukos prieštaraavimas įrodo priekabiautojo elgesio intensyvumą ir sistemingumą. Kadangi seksualinis priekabiavimas yra susijęs su galios disbalansu, diskriminacija dėl lyties, auka ne visada žino kaip reaguoti tokioje situacijoje dėl priekabiautojo daromos bauginančios įtakos. Šis bauginimo jausmas gali sukelti stresą, dėl kurio nuekntėjęs asmuo nebegali apsiginti savęs ar imtis atitinkamų veiksmų. Nuekntėję asmenys gali jausti sumišimą, baimę ar dvejonę, o tai gali apsunkinti jų gebėjimą aiškiai atmesti netinkamą elgesį. Svarbus yra ir subjektyvusis požymis, kai kaltininkas turi tikslą pakenkti nuekntėjusiojo orumui, sukurti bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką, nes nors vien šio objekto pažeidimas atsakomybės neužtraukia, tačiau tai gali rodyti

didesnį veikos ir kaltininko pavojingumą. Atsižvelgiant į tai, norint įrodyti, kad seksualinis priekabiavimas įvyko, remiantis pavojingumo kriterijumi, aukai nėra būtina tiesiogiai ir kategoriškai prieštarauti priekabiautojo elgesiui, ypač kai iš aplinkybių yra akivaizdu, kad elgesys buvo netinkamas ir nedviprasmiškai įžeidžiantis aukos atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022). Ypatingas dėmesys seksualinio priekabiavimo baudžiamojo nusižengimo kontekste turėtų būti teikiamas nukentėjusiojo asmens vaidmeniui, kadangi šios veikos kvalifikavimas priklauso ir nuo to, kaip jis suprato seksualinio pobūdžio elgesį. Kai seksualinį priekabiavimą patyręs asmuo tokį elgesį suvokia ir įvardija kaip nemalonų, užgaulų, vulgarų, tai dažnai rodo veikos rimtumą ir pavojingumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada).

Apibendrinant galima teigti, jog objektyviai seksualinis priekabiavimas kaip baudžiamasis nusižengimas gali pasireikšti kaip bet koks nepageidaujamas, netinkamas ar įžeidžiantis seksualinio pobūdžio elgesys. Tai gali būti fiziniai veiksmai, tokie kaip nepageidaujamas prisilietimas, glamonėjimas ar apkabinimas, taip pat žodinis ar neverbalinis elgesys, pvz., žeminantys komentarai, seksualiniai pasiūlymai arba pornografinės, seksualinio pobūdžio medžiagos dalijimasis. Nukentėjusiojo diskomfortas, atstūmimas ar baimė kartu su aiškia nenoro išraiška yra labai svarbūs nustatant seksualinį priekabiavimą. Seksualinio pobūdžio veiksmai laikomi seksualiniu priekabiavimu, kai kartojami po to, kai auka atmetė ar išreiškė nepasitenkinimą tokiu elgesiu. Teismų praktikoje pabrėžiama vulgarių veiksmų tęstinumo ir intensyvumo svarba, kaip pavojingumo kriterijus, kvalifikuojant seksualinį priekabiavimą.

2.1.2. Subjektas ir subjektyvioji seksualinio priekabiavimo pusė

Seksualinio priekabiavimo subjektas gali būti tik pakaltinamas, sulaukęs 16 metų fizinis asmuo, nuo kurio nukentėjusysis yra pagal tarnybą ar kitaip priklausomas. Juo gali būti abiejų lyčių asmenys.

Vienas iš pagrindinių seksualinio priekabiavimo požymių yra kaltininko seksualinių bendravimo ar seksualinio pasitenkinimo siekis, todėl kaltininko tiesioginė tyčia yra esminis elementas, kuris turi būti įrodinėjamas nustatant seksualinio priekabiavimo buvimo faktą.

Nusižengimas padaromas tiesiogine tyčia, kaltininkui suvokiant, kad jo meilinimasis, pasiūlymai, užuominos priklausomam asmeniui yra nepriimtini, nemalonūs ir norint taip veikti (Abramavičius, 2009). Norint nustatyti, ar tiesioginė tyčia seksualiai bendrauti ar pasitenkinti yra, būtina išsamiai ištirti kaltininko elgesį nukentėjusiojo atžvilgiu, išanalizuoti seksualinio priekabiavimo veiksmų pasireiškimo formą, metodą, bet kokių fizinių veiksmų ar netinkamų, nepadorių pasiūlymų mastą, elgesio dažnumą ir intensyvumą (pvz., ar jis pasikartojo, ar tęsiasi), konteksto, kuriame elgesys įvyko (įskaitant vietą ir laiką), ir bet kokias kitas aplinkybes, dėl kurių galėjo kilti priekabiautojo seksualiniai veiksmai (Panevėžio apygardos teismo 2001 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-637-350/2011). Svarbu pažymėti, kad BK 152 straipsnyje nurodytas nusikaltimas yra formalios sudėties, todėl baudžiamajai atsakomybei kilti padariniai nereikalingi, baudžiamasis nusižengimas laikomas baigtu nuo vulgarių ar panašių veiksmų, pasiūlymų, užuominų momento. Užtenka įrodyti siekį užsiimti seksualine veikla ar siekti seksualinio pasitenkinimo, nepriklausomai nuo to, ar priekabiaujantis asmuo iš tikrųjų patyrė kokį nors seksualinį pasitenkinimą ar ne (Abramavičius, 2009).

Seksualinis priekabiavimas yra tiek tais atvejais, kai tokiais veiksmai siekiama seksualinio bendravimo bet kuria forma (natūralia, homoseksualia ar lesbietiška), tiek tada, kai pats priekabiavimo faktas teikia seksualinį malonumą kaltininkui. Kaip išaiškinta teismų praktikoje, baudžiamosiose bylose dėl seksualinio priekabiavimo nėra esminės reikšmės nustatyti, ar kaltininkas gavo seksualinį pasitenkinimą; svarbu, kad buvo atlikti žalingi veiksmai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-315/2014). Taip pat svarbu atsižvelgti ir į tai, ar kaltininko atlikti veiksmai kelia realią riziką aukos fizinei ar psichologinei būsenai. Jei kaltininko elgesys kartojasi kelis kartus arba nuolat, tai rodo nuolatinį ketinimą siekti seksualinio pasitenkinimo ar bendravimo, o tai padidina priekabiavimo pavojingumą (Panevėžio apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarties baudžiamojoje byloje 1A-441-168-2009).

BK 152 straipsnyje nurodytos seksualinio priekabiavimo nusikalstamos veikos būtina sudėtinė dalis yra nukentėjusiojo priklausomybė nuo kaltininko. Nukentėjusiojo priklausomybė nuo kaltininko turi būti formali, t.y. teisiškai pagrįsta ir išplaukianti iš teisės normų arba tiesiogiai numatyta norminiuose aktuose. Tokie priklausomybės santykiai gali būti, pavyzdžiui, darbdavio ir darbuotojo, mokinio ir mokytojo, studento ir dėstytojo, žaidėjo ir trenerio, kario ir karininko, sekretorės ir direktoriaus (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2013 m.

birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-247/2013). Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad ši priklausomybė pasireiškia, kai kaltininkas, darydamas nusikalstamą veiką, pasinaudoja esama priklausomybe tarp savęs ir nukentėjusiojo. Ši priklausomybė gali atsirasti dėl įvairių veiksnių, tokių kaip šeiminiai ryšiai, profesiniai santykiai, finansinė priklausomybė ar kiti pagrindai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-288-648/2018). BK 152 straipsnyje išskiriamos dvi galimos priklausomybės rūšys: 1) asmenys, priklausantys pagal tarnybą, ir 2) kitaip priklausomi asmenys.

Pirmoji rūšis – priklausomumas pagal tarnybą – tai santykiai, kuriuose nukentėjusįjį ir kaltininką sieja tarnybos ar darbo santykiai, kuriuos reglamentuoja Lietuvos Respublikos Darbo Kodekso, Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo, Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymo ir kitų teisės aktų, apibrėžiančių darbdavių ir darbuotojų (ar valstybės tarnautojų) teises ir pareigas, nuostatos (Dvilaitis, 2004).

Kitokia priklausomybė seksualinio priekabiavimo kontekste yra tokia priklausomybė, kuri kyla ne iš oficialių tarnybinių ar darbo santykių. Šio tipo priklausomybės pavyzdžiai gali būti: ekonominė priklausomybė, kai auka yra išlaikoma priekabautojo, priekabautojas kontroliuoja visus namų ūkio finansus ir pan.; emocinė/psichologinė priklausomybė dažniausiai kyla smurto, manipuliacijos, baimės pagrindu; šeiminė ar socialinė priklausomybė gali kilti kai auka yra priklausoma nuo priekabautojo priežiūros, apsaugos, būsto, kitokių su šeimyniniais įsipareigojimais susijusių priežasčių, pavyzdžiui, tarp tėvų ir vaikų, globėjų ir išlaikytinių, policijos pareigūnų ir sulaikytųjų, gydytojų ir pacientų ar kreditorių ir skolininkų; nukentėjusysis gali priklausyti nuo priekabautojo kultūrinių, visuomeninių ar religinių normų pagrindu, pavyzdžiui, kai kuriais atvejais tam tikros kultūrinės ar religinės kilmės asmenys dėl tradicinių įsitikinimų jaučiasi įpareigoti paklusti namų vadovui ar valdžios atstovams (Milinis et al., 2013; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-250/2013).

Apibendrinant galima teigti, jog esminis subjektyvus kriterijus kvalifikuojant seksualinį priekabiavimą – kaltininko tyčia. Teismų praktikoje pabrėžiama, jog šio baudžiamojo nusižengimo specifika pasireiškia per priekabautojo siekį seksualiai bendrauti ar pasitenkinti. Nemažiau svarbu atsižvelgti į seksualinio pobūdžio veiksmų tęstinumą ir intensyvumą, nes šie požymiai apibrėžia veikos pavojingumą. Būtinasis požymis BK 152 straipsnyje numatytoje dispozicijoje – nukentėjusiojo asmens priklausomumas nuo prie jo

priekabiaujančio asmens. Šių pagrindinių požymių visuma sukuria baudžiamosios atsakomybės taikymo pagrindą ir leidžia atriboti baudžiamosios ir administracinės ar kitokios teisinės atsakomybės taikymą už seksualinį priekabiavimą.

2.2. Kitos atsakomybės rūšys už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje

Lietuvos teisinėje sistemoje galima rasti ne vieną atsakomybės rūšį vienaip ar kitaip susijusią su seksualiniu priekabiavimu. Pavyzdžiui, be aptartos baudžiamosios atsakomybės, V. Dvilaitis savo straipsnyje apie seksualinį priekabiavimą išskiria dar dvi atsakomybės už seksualinį priekabiavimą rūšis: administracinę bei drausminę (Dvilaitis, 2004, p. 3 - 6). Tuo tarpu P. Veršekys nurodo, jog be šių atsakomybės rūšių, už seksualinį priekabiavimą dar yra numatyta ir civilinė atsakomybė (Veršekys, 2008, p. 3). Svarbu nagrinėti ir atriboti atsakomybės rūšis už seksualinį priekabiavimą tam, jog būtų galima kuo tiksliau ir teisingiau nustatyti kokiomis aplinkybėmis, kokiais kriterijais remiantis yra taikoma kokios rūšies atsakomybė. Toks skirstymas leidžia užtikrinti proporcingumo principą teisinėje sistemoje kvalifikuojant seksualinio priekabiavimo veikas ir taikant sankcijas už jas.

Administracinė atsakomybė. Jau minėta, jog Lietuvos teisinė sistema yra grindžiama Tarybos direktyvoje 2002/73/EB nustatytais standartais. Remiantis šia direktyva Lietuvos Respublikos Administracinių Nusižengimų Kodekso (toliau – ANK) 81 straipsnyje yra numatytas Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo ir jame nustatytų lygių galimybių pažeidimas ir atsakomybė už jį (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, 2015).

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtintas moterų ir vyrų lygias teises, draudžia bet kokią diskriminaciją dėl lyties bei siekia lyčių pusiausvyros. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme pateikiamos pagrindinių sąvokų, susijusių su diskriminacija dėl lyties, apibrėžimai. Taip pat nurodomas įvairovės politikos, lygių galimybių užtikrinimo taikymas, siekiant užkirsti kelią diskriminacijai, priekabiavimui bei seksualiniam priekabiavimui. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 3 straipsnis nustato prezumpciją, jog tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos faktas yra preziumuojamas kaip buvęs ir įrodinėjimo pareiga tenka skundžiamam asmeniui. Toks reguliavimas padeda apsaugoti asmenų teises, kurios buvo

pažeistos šio įstatymo kontekste. Įstatyme taip pat nustatytos valstybės, savivaldybių, švietimo įstaigų ir darbdavių pareigos siekiant užtikrinti moterų ir vyrų lygių teisių įgyvendinimą. Įstatymas apima valstybės pareigas rengiant ir priimant teisės aktus, reguliuojant jų įgyvendinimą, švietimo įstaigų pareigą garantuoti vienodas sąlygas mokytis, darbdavių pareigas taikyti vienodus kriterijus priimant į darbą darbuotojus, juos vertinant ir elgiantis su jais darbo vietoje. Šiame įstatyme pabrėžiama apsauga nuo diskriminacijos bei seksualinio priekabiavimo, prevencijos užtikrinimas, lyčių atstovavimas bei lygybės užtikrinimas.

Kalbant apie atsakomybės taikymą šio straipsnio pagrindu, moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimai apima visus diskriminacijos atvejus, kai asmeniui yra taikomos nevienodos sąlygos (įdarbinant, užmokesčio klausimais, paslaugų teikimo, socialinės apsaugos). V. Dvilaitis išskiria požymius, kurie yra būdingi seksualiniam priekabiavimui kaip teisės pažeidimui: aukai nemalonus, nepriimtinas seksualinio pobūdžio elgesys, aukos ir kaltininko priklausomumas pagal tarnybą ar kitokiu būdu bei elgesys žeidžiantis aukos garbę ir orumą (Dvilaitis, 2004, p.3). Administracinės ir baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą atirbojimas gali būti nustatytas pagal subjektyvų požymį – kaltininko tikslą. Administracinės atsakomybės taikymo atveju reikia įrodyti, jog buvo siekiama pažeisti aukos garbę ir orumą, tuo tarpu, baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą specifika pasireiškia tuo, jog kaltininkas turi specialų tikslą seksualiai bendrauti ar pasitenkinti.

Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo 24 straipsnyje numatyti 6 alternatyvūs kontrolieriaus, vykdančio tyrimą dėl pažeidimo, sprendimai. Kontrolierius gavęs skundą apie pažeidimą turi diskrecijos teisę nuspręsti kokį sprendimą priimti priklausomai nuo aplinkybių. Gavęs skundą kontrolierius gali perduoti tyrimo medžiagą kitoms teisėsaugos institucijoms (jei nustato, jog yra BK nustatytų seksualinio priekabiavimo požymių), kreiptis tiesiogiai į asmenį ar instituciją dėl teisės normų pažeidimo nutraukimo, nagrinėti bylą ir skirti administracines nuobaudas pagal ANK, skundą atmesti, nutraukti tyrimą arba įspėti dėl padaryto pažeidimo. Taigi, galima daryti išvadą, jog kiekvienu atveju svarbu atsižvelgti į seksualinio priekabiavimo aplinkybes, padarinius ir poveikį aukai, pažeidimo sunkumą ir pagal tai taikyti arba netaikyti administracinę atsakomybę pagal ANK numatytą reglamentavimą.

Drausminė atsakomybė. Kalbant apie drausminę atsakomybę už seksualinį priekabiavimą galima išskirti 2011 m. Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statutą (toliau – Statutas). Statuto 88 straipsnyje taip pat numatytas seksualinis priekabiavimas ir atsakomybė padariusį šį

pažeidimą. Tiek Statute, tiek Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme seksualinis priekabiavimas apibrėžiamas vienodai: žodžiu, raštu ar fiziniais veiksmais išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys. Tačiau skirtumas tarp šių įstatymų yra tas, kad Statutas taikomas tik privalomosios karo tarnybos kariams, o atsakomybė už seksualinį priekabiavimą pagal šį įstatymą kyla tik tada, kai ir pažeidėjas, ir auka yra kariai. Taip pat Statuto 88 straipsnio 2 dalis numato griežtesnes bausmes už seksualinį priekabiavimą padarytą sunkinančiomis aplinkybėmis. Sunkinančios aplinkybės numatytos kariuomenės drausmės statuto 42 straipsnyje:

- 1) drausmės pažeidimas padarytas karo arba nepaprastosios padėties metu;
- 2) drausmės pažeidimas padarytas kovinio budėjimo metu;
- 3) drausmės pažeidimas padarytas paskelbus aukštesnės kovinės parengties pakopas;
- 4) drausmės pažeidimas buvo tęsiamas, nepaisant reikalavimo jį nutraukti;
- 5) šiurkštus drausmės pažeidimas per metus padarytas pakartotinai;
- 6) drausmės pažeidimas padarytas grupės karių;
- 7) drausmės pažeidimas padarytas neblaivaus ar apsvaigusio nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų kario.

(Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statutas, 1999).

Drausminė atsakomybė taip pat gali būti taikoma darbdaviams pažeidus Lietuvos Respublikos Darbo Kodekso (toliau – DK) 26 straipsnyje įtvirtintas nuostatas. DK 26 straipsnis nustato, jog darbdavys privalo užtikrinti lyčių lygybę ir nediskriminavimą visuose darbo santykiuose. Šis straipsnis apima diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo draudimą dėl lyties, rasės, tautybės, amžiaus, seksualinės orientacijos, negalios, religijos ir kitų veiksnių. Darbdaviai, priimdami į darbą darbuotojus privalo taikyti vienodus atrankos kriterijus, sudaryti vienodas darbo sąlygas, teikti vienodas išmokas, užtikrinti vienodą atlyginimą už tokios pačios vertės darbą, neapsunkinti įsipareigojimų. Taip pat į darbdavių atsakomybę patenka tai, jog jie turi imtis priemonių, jog būtų užkirstas kelias bet kokiai diskriminacijai, o darbuotojai turėtų galimybę teisiškai gintis. DK numatomas ir lygių galimybių skatinimo bei diskriminacijos prevencijos užtikrinimas iš darbdavio pusės. Jei DK 26 straipsnis yra pažeidžiamas ir darbuotojas teigia, jog buvo diskriminuojamas dėl vieno iš nurodytų veiksnių, įrodymo našta

krenta darbdaviui ir šis turi įrodyti, jog diskriminacijos nebuvo (Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, 2016).

Civilinė atsakomybė. Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso (toliau – CK) 1.115 straipsnyje numatytas asmens neturtinių teisių gynimas ir apsauga. Seksualinis priekabiavimas bei kitos nusikalstamos veikos susijusios su asmens seksualinio apsisprendimo laisve dažniausiai nesukelia materialaus pobūdžio žalos nukentėjusiems asmenims, tačiau neretai gali sukelti aukoms psichologinių, dvasinių ar emocinių padarinių. Todėl CK numatyta tvarka asmenys turi teisę reikalauti neturtinės žalos atlyginimo (Veršekys, 2008, p. 3). CK 1.115 straipsnyje numatytos asmeninės neturtinės teisės apima visus šiuos išgyvenimus ir yra susijusios tiesiogiai su nukentėjusiu asmeniu bei neturi jokio ekonominio intereso (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Šią atsakomybės rūšį galima taikyti ir su kitomis prieš tai jau minėtomis atsakomybės rūšimis.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą skirtumas nuo administracinės, drausminės bei civilinės atsakomybės rūšių pasireiškia per pavojingumo kriterijų. BK 152 straipsnio dispozicijoje numatomi vulgarūs veiksmai, tuo tarpu Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas numato užgaulų elgesį ir pabrėžia diskriminaciją dėl lyties, o Statute apie vulgarius veiksmus nėra užsimenama, tik pažymima, jog priekabiavimas turi būti nukreiptas prieš kito asmens seksualinį apsisprendimą ir neliečiamybę. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme apibrėžto seksualinio priekabiavimo tikslas yra siekis pakenkti asmens garbei ir orumui, tuo tarpu BK 152 straipsnyje įtvirtintos veikos tikslas yra seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo siekis. Taip pat svarbu pabrėžti, jog skirtingai nuo drausminės bei administracinės atsakomybės, BK numatyta seksualinio priekabiavimo atveju kaltininkas už šią veiką atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusio asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, arba prokuroro reikalavimas.

Išanalizavus atsakomybės už seksualinį priekabiavimą veiką rūšis, galima daryti išvadą, jog kvalifikuojant ir vertinant seksualinio priekabiavimo atvejus, svarbu atsižvelgti į daugelį aspektų, tokių kaip elgesio pasekmės aukai, priekabiavimo intensyvumas ir pobūdis, kaltininko motyvai, taip pat socialinis ir kultūrinis kontekstas, kuriame įvyksta priekabiavimas. Svarbu pabrėžti, kad seksualinis priekabiavimas neapsiriboja vien tik fiziniais veiksmais – jis gali apimti ir žodinį, emocinį, kibernetinį bei psichologinį smurtą, kuris ne mažiau pažeidžia aukos gerovę ir psichologinę sveikatą. Be to, ne mažiau svarbu įvertinti aukos patirtį ir

išanalizuoti kaip auka suprato tokio pobūdžio elgesį, nes tai, kas vienam asmeniui gali atrodyti kaip nekaltas elgesys, kitam gali sukelti rimtą psichologinį poveikį. Todėl seksualinio priekabiavimo prevencija ir teisiniai sprendimai turėtų remtis ne tik griežtais įstatymais, bet ir socialiniais bei kultūriniais pokyčiais, kurie skatintų pagarbius santykius, aiškų supratimą apie tai, kas yra priimtina, ir užtikrintų aukų apsaugą.

3. Pagrindinės problemos teismų praktikoje dėl seksualinio priekabiavimo

Taikant bei reglamentuojant baudžiamąją atsakomybę už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje kyla daug problemų. Nepaisant paplitusio seksualinio priekabiavimo pripažinimo teisine ir socialine problema, Lietuvoje kasmet oficialiai užregistruojami vos keli atvejai, o dar mažiau jų baigiasi teismų sprendimais, kadangi nemaža dalis šių bylų yra nutraukiamos ikiteisminio tyrimo stadijoje. Šis veikos latentiskumas rodo galimas teisinės sistemos veiksmingumo spragas sprendžiant seksualinio priekabiavimo bylas, o ribotas šių bylų, kurios patenka į teismą, skaičius suponuoja, kad daugelis priekabiautojų neatsako už savo veikas. Šioje dalyje bus analizuojamos pagrindinės problemos, kylančios dėl seksualinio priekabiavimo baudžiamosios teisės kontekste: sudėtingas seksualinio priekabiavimo įrodinėjimo procesas, visuomenės žinių trūkumas dėl seksualinio priekabiavimo, nukentėjusiųjų nuo seksualinio priekabiavimo asmenų vengimas kreiptis į teisėsaugos institucijas bei *ultima ratio* principo atitiktis BK 152 straipsnyje numatytiems požymiams.

Viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl sunku taikyti baudžiamąją atsakomybę BK 152 straipsnio pagrindu – seksualinio priekabiavimo tikslo, subjekto tyčios ir kaltės įrodinėjimas. Seksualinis priekabiavimas objektyviai gali pasireikšti ir fizinio pobūdžio veiksmais, tačiau dažniausiai ši veika padaroma pasitelkiant bendravimą, gestus, kuriuos ne visada pastebi aplinkiniai (Stundžė, 2021). Nesant liudytojų parodymų ar kitokių daiktinių, seksualinio priekabiavimo faktą patvirtinančių objektyvių įrodymų, tampa sudėtinga įrodyti tikslą bei kaltę, sukuriamą situacija, kai aukos žodis yra priešprieša kaltininko. Vien nukentėjusiojo parodymai (ar išvestiniai iš kitų liudytojų), kurių negalima patikrinti kitomis įrodinėjimo priemonėmis, teismų praktikoje negali būti išimtinai laikomi pakankamais taikyti baudžiamąją atsakomybę už seksualinį priekabiavimą. Tokiais atvejais ikiteisminio tyrimo institucija ar teismas privalo remtis *in dubio pro reo* principu ir aiškinti visus netikslumus kaltinamojo naudai (Panevėžio apygardos 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-637-350-2011). Praktikoje įrodyti, jog asmuo turėjo griežtą tiesioginę tyčią siekti seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo yra sudėtinga, nes tai yra objektyviai nematomas požymis, kurį nustatyti galima tik psichologiškai atskleidus kaltininko vidinius ketinimus (Pakpahan & Pakpahan, 2024). Nors teoriškai yra suformuluoti kriterijai atskiriantys atsakomybės už seksualinį priekabiavimą rūšis, vis dar vyrauja kolizija sprendžiant kurią rūšį taikyti kiekvienu atveju: baudžiamąją ar administracinę. Šios kolizijos priežastis – sudėtingas seksualinio

priekabiavimo atvejų įrodinėjimo procesas. Šio pobūdžio bylose sunku atskirti, ar kaltininko veiksmais siekiama pažeminti nukentėjusiojo asmens garbę ir orumą, ar tikslas yra seksualinis bendravimas ar pasitenkinimas (Veršekys, 2008).

Dar vienas reikšmingas probleminis aspektas nagrinėjant seksualinį priekabiavimą baudžiamosios teisės kontekste – menkas teisės ir socialinių normų, susijusių su seksualiniu priekabiavimu, supratimas ir įsisavinimas visuomenėje. Seksualinis priekabiavimas yra labai subjektyvus reiškinys ir priklauso nuo to kaip jis yra suvokiamas. Seksualinio pobūdžio veiksmai gali būti suvokiami skirtingai, priklausomai nuo socialinio konteksto. Vis dar nėra visuotinai priimto seksualinio priekabiavimo apibrėžimo, todėl klaidingai suprantama kas tai yra (Veršekys, 2008). Pavyzdžiui, veiksmai, kuriuos vienas asmuo gali laikyti seksualiniu priekabiavimu, kitam gali atrodyti kaip flirtas, ypač kai toks elgesys pasireiškia dviprasmiškai, subtiliai. Baudžiamosios atsakomybės taikymas už seksualinį priekabiavimą turi būti paremtas visuomenės supratimu ir aiškia pozicija, kuri apimtų ir teisinį ir socialinį seksualinio priekabiavimo suvokimą (Choudhary, 2024; Wiener, 2002 p. 763). Nepakankamas lyčių galios disbalanso suvokimas neleidžia visuomenei formuoti tvirto požiūrio apie seksualinį priekabiavimą ir jo paplitimą bei pavojingumą, todėl dažnai seksualinio priekabiavimo atvejai yra nepakankamai nuodugniai išnagrinėjami. Pavyzdžiui, vyrai ir moterys seksualinį priekabiavimą suvokia skirtingai: seksualinis priekabiavimas siejamas su išvaizdos kontrole ir kultūrinių standartų atitikimu, kurie lemia sudaiktintą vyrų požiūrį į moteris (Čeponytė, Žardeckaitė-Matulaitienė, 2018). Todėl reikalingas didesnis švietimo sistemos tobulinimas seksualinio priekabiavimo atpažinimo ir supratimo klausimais. Drausminės bei administracinės teisės sistemose visuomenės švietimas šiuo klausimu po truputį didėja, tačiau kalbant apie baudžiamąją teisę, vis dar trūksta aiškaus ir išsamaus seksualinio priekabiavimo supratimo.

Prie seksualinio priekabiavimo latentiškumo ir baudžiamosios atsakomybės taikymo problematikos prisideda aukų baimė pranešti apie šią nusikalstamą veiką. Daugelis aukų, ypač moterys, nesiryžta pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus, nes bijo būti neteisingai suprastos, smerkiamos aplinkinių, patirti neigiamų profesinių pasekmių ar kerštą iš priekabiautojo. Lietuvoje nepageidaujami seksualinio pobūdžio veiksmai sovietmečio laikotarpiu buvo ignoruojami, o tai atsispindi šiuolaikinės visuomenės seksualinio priekabiavimo pasireiškimo suvokimą ir atpažinimą. Aukos dažnai patiria psichologinį spaudimą, nerimauja, kad į jų skundus nebus žiūrima rimtai arba kad kaltė dėl jų atžvilgiu

įvykdyto priekabiavimo bus vis dėlto nukreipta prieš jas, bijo būti apkaltintos šmeižtu, todėl jos vengia pranešti apie įvykį (Andrijauskaitė, 2020). Ši baimė ypač ryški hierarchinėse situacijose, pavyzdžiui, darbo vietose, kur priekabiuojantis asmuo gali būti valdžioje, todėl auka jaučiasi bejėgė ir mano, kad negali imtis jokių veiksmų. Taip pat viena iš priežasčių, kodėl nukentėję asmenys nesikreipia į teisėsaugos institucijas dėl patirto seksualinio priekabiavimo yra prieš tai analizuotas teisinio raštingo trūkumas, kuris trukdo veiksmingai siekti teisinės gynybos (Nourse, 2024). Tam, jog būtų efektyviai kovojama su seksualiniu priekabiavimu, valstybėje turi būti užtikrinami apsaugos ir gynybos mechanizmai, kurie būtų prieinami nuo seksualinio pobūdžio veikų nukentėjusiems asmenims. Lietuvoje matomi trūkumai švietimo, sveikatos priežiūros ir tarpinstitucinio bendravimo srityse, suteikiant pagalbą nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų nukentėjusiems asmenims. Nors yra pripažinta, jog kova su nepageidaujamu, prievartiniu seksualiniu elgesiu yra labai svarbi užduotis, nurodoma, jog nukentėjusiems sunku kreiptis pagalbos ar rasti reikalingą informaciją dėl žalingų socialinių normų, specialistų kompetencijos trūkumo, institucijų nebendradarbiavimo ir kt. (Puidokienė et al. 2022).

Baudžiamoji atsakomybė turėtų būti taikoma kaip paskutinė priemonė, kai visi kiti teisių gynimo būdai (civilinės, drausminės, administracinės teisinės priemonės) yra visiškai išnagrinėti ir išnaudoti, t. y. kaip *ultima ratio* priemonė. Teisinėje sistemoje pirmiausia turėtų būti siekiama prevencijos, švietimo, socialinės paramos, o teisinė atsakomybė, ypač baudžiamoji, turėtų būti paskutinė priemonė. Tam, jog už veiką būtų galima taikyti baudžiamąją atsakomybę, ji turi atitikti visus kriminalizavimo kriterijus. Nagrinėjant seksualinio priekabiavimo kriminalizavimo veiksnius galima pastebėti, jog moksliniuose straipsniuose pabrėžiama su šiuo principu susijusi problematika. G. Švedas išskiria tokius veikos kriminalizavimo kriterijus: veikos pavojingumą, veikos paplitimą, baudžiamosios teisės funkcionavimo sritis ir ribas (Švedas, 2012, p. 15).

Seksualinio priekabiavimo atvejai nukentėjusiesiems gali sukelti reikšmingas psichologines bei fizines pasekmes (Welsh et al. 2014). Todėl nekyla abejonių, jog valstybės saugomas gėris – seksualinio apsisprendimo laisvė, garbė ir orumas – turėtų būti ginami baudžiamosios teisės normomis. Tam, kad už tam tikrus veiksmus būtų taikoma baudžiamoji atsakomybė, t. y. veika būtų kriminalizuota, reikalingas visuomenės suvokimas, jog tokia veika yra smerktina. Visuomenė turi tikėti, jog baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą yra proporcinga valstybės atsako priemonė, tiesiogiai susijusi su veikos pavojingumu.

Seksualinis priekabiavimas yra priskirtas nusikalstamoms veikoms, nes Lietuvoje visuomenė šį baudžiamąjį nusižengimą labiau sieja su seksualinio apsisprendimo laisvės pažeidimu, seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimu ir nemato seksualinio priekabiavimo kaip diskriminacijos dėl lyties (Urbšytė, 2020, p. 80). Prieš tai jau buvo aptarta, jog ES teisės aktuose reglamentuojamas seksualinis priekabiavimas yra suprantamas kaip diskriminacija dėl lyties ir yra siejamas su garbės ir orumo pažeidimu. Vis dėlto, atsižvelgiant į socialinį kontekstą ir veikos pavojingumą, Stambulo konvencija rekomenduoja valstybėms savo nacionaliniuose teisės aktuose kriminalizuoti seksualinį priekabiavimą. Tokią nuostatą lemia tai, jog seksualinio apsisprendimo laisvė bei garbė ir orumas yra prigimtinės ir valstybės saugomos, svarbios vertybės.

Visuomenė nevienodai vertina seksualinį priekabiavimą ir ne visus BK 152 straipsnyje numatytus veiksmus vertina kaip nusikalstamus. Pavieniai, nepavojingi seksualinio pobūdžio veiksmai (anekdotai, komplimentai) ar net tam tikri fiziniai prisilietimai neturėtų būti laikomi nusikalstamais, o ne tokių pavojingų veiksmų, kaip pavyzdžiui, užuominų išsakymo veiksmų kriminalizavimas yra neproporcinga valstybės reakcija (Urbšytė, 2020). Lietuvos teismų praktikoje išaiškinta, jog seksualinio priekabiavimo, kaip baudžiamojo nusižengimo, pavojingumas pasireiškia per priekabiautojo veiksmų tęstinumą, intensyvumą bei nuoseklumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2012). Toks aiškinimas yra teisingas, nes pabrėžia veikos pavojingumą ir padeda atriboti baudžiamąją atsakomybę nuo kitų atsakomybės už seksualinį priekabiavimą rūšių, tačiau toks požymis BK 152 straipsnio dispozicijoje nėra tiesiogiai įtvirtintas. Analizuojant BK 152 straipsnio dispoziciją gali būti daroma prielaida, jog už visus nepageidaujamus seksualinio pobūdžio veiksmus asmenys gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn. Tuo tarpu teismų praktikoje, taikyti baudžiamąją atsakomybę už pavojingus, įžeidžiančius, tačiau vienkartinis seksualinio pobūdžio veiksmus, nebėra galimybės. Dėl šių priežasčių BK 152 straipsnis turėtų būti papildomas tęstinumo, intensyvumo kriterijais, taip pabrėžiant veikos pavojingumą ir atribojant veiką nuo, pavyzdžiui, administracinėje teisėje numatyto seksualinio priekabiavimo.

BK 152 straipsnyje numatyti seksualinio priekabiavimo požymiai yra per daug neapibrėžti, nekonkretūs. U. Urbšytės atliktame tyrime nurodoma, jog nors seksualinis priekabiavimas visuomenėje matomas kaip pavojinga veika, vis dėlto tam tikri BK 152 straipsnyje numatyti požymiai neatitinka šio kriterijaus. Vienkartiniai, ne tokie intensyvūs, neformalioje aplinkoje pasireiškiantys veiksmai visuomenėje nėra matomi kaip nusikalstami

ir tokiu atveju turėtų būti nagrinėjami administracinės, drausminės ar civilinės teisės kontekste (Urbšytė, 2020, p. 93). „Panašūs veiksmai” bei „pasiūlymai ar užuominos”, numatyti dispozicijoje, gali būti suvokiami skirtingai, paremti asmens subjektyviu situacijos suvokimu, socialiniu kontekstu ir kitomis aplinkybėmis. Norint užtikrinti *ultima ratio* principą, BK numatytos veikos turi būti aiškiai apibrėžtos, konkrečios (Fedosiuk, 2016, p. 33). BK 152 straipsnyje seksualinio priekabiavimo apibrėžimas palieka daug vietos interpretacijai, nes nėra tikslaus veiksmų apibrėžimo, o tai apsunkina ne tik veikos įrodinėjimą, bet ir atsakomybės atribojimą. Todėl šiuo aspektu dispozicija turėtų būti siaurinama ir tokie neapibrėžti terminai turėtų būti pašalinti, plečiant kuo tikslesnį intensyvių, pakartotinių, vulgarių veiksmų, seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo siekimo apibrėžimą. Toks reglamentavimas taip pat padėtų užtikrinti *ultima ratio* principą seksualinio priekabiavimo atvejais, nes būtų nagrinėjami tik pavojingiausi seksualinio priekabiavimo atvejai, o mažiau pavojingesni seksualinio priekabiavimo atvejai būtų priskirti administracinės ar kitos rūšies teisės riboms.

Apibendrinant galima teigti, jog pagrindinės problemos, susijusios su baudžiamosios atsakomybės taikymu už seksualinį priekabiavimą yra įrodinėjimo proceso iššūkiai siekiant nustatyti tyčios ir specialaus kaltininko tikslo buvimo faktą, mažas žinių kiekis apie seksualinį priekabiavimą visuomenėje, nukentėjusiųjų nuo seksualinio priekabiavimo asmenų baimė kreiptis į teisėsaugos institucijas bei BK normos, reglamentuojančios seksualinį priekabiavimą, neapibrėžtumas. Išanalizavus šias problemas, galima daryti išvadą, jog Lietuvos teisinėje sistemoje trūksta prevencinio bei informacinio pobūdžio nuostatų, kurios ne tik padėtų apsaugoti žmones nuo seksualinio priekabiavimo, bet ir padidintų visuomenės pasitikėjimą, paskatintų kreiptis į atitinkamus valstybės organus ir ginti pažeistas prigimtines teises.

IŠVADOS

1. Seksualinis priekabiavimas yra suprantamas kaip nepageidaujamų, nemalonių, seksualinio pobūdžio veiksmų atlikimas, sukuriantis psichologines ir (ar) fizines pasekmes nukentėjusiajam. Seksualinis priekabiavimas JAV yra pripažintas diskriminacija lyties pagrindu ir skiriamos dvi pagrindinės rūšys: priešiškos aplinkos (sukuriant bauginančią ir įžeidžiančią atmosferą) ir *quid pro quo* (seksualinio pobūdžio bendravimo reikalavimas mainais į profesinę naudą). ES ir Lietuvos teisinis reglamentavimas taip pat pabrėžia garbės ir orumo įžeidimą, seksualinio apsisprendimo laisvės svarbą.
2. Seksualinis priekabiavimas yra siejamas su galios disbalansu ir socialinėmis normomis. Dauguma seksualinio priekabiavimo aukų yra moterys, o dauguma priekabiautojų yra vyrai. To priežastis – visuomenėje išsisknijęs požiūris, kad vyrai yra viršesni, o moterys turi paklusti, nekreipti dėmesio ar kitaip toleruoti nepageidaujamą seksualinio pobūdžio elgesį. Kai kurie seksualinio pobūdžio veiksmai pagal socialines normas laikomi priimtinais, todėl asmenys vengia pranešti apie patirtą seksualinį priekabiavimą veikiami baimės, jog patirs kritiką iš aplinkinių. Tyrimų analizė rodo, jog apie seksualinį priekabiavimą nukentėję asmenys dažnai vengia pranešti, tačiau seksualinis priekabiavimas pasižymi latentišku ir yra ypač paplitęs darbovietėse bei švietimo įstaigose.
3. Už seksualinį priekabiavimą Lietuvoje numatomos šios teisinės atsakomybės rūšys: administracinė, drausminė, civilinė ir baudžiamoji. Baudžiamoji atsakomybė taikoma, kai seksualinio priekabiavimo atvejis yra pavojingas, nustačius tokius požymius kaip pavaldumo santykis, kaltininko specialaus tikslo ir tiesioginės tyčios, seksualiai bendrauti ar pasitenkinti, faktas ir veikos tęstinumas bei intensyvumas. Tuo tarpu kitos teisinės atsakomybės rūšys, reglamentuojančios seksualinį priekabiavimą Lietuvoje, siejamos su garbės ir orumo įžeidimu. Administracinė atsakomybė taikoma už lengvesnius seksualinio priekabiavimo atvejus, pažeidžiančius moterų ir vyrų lygybės principą. Drausminė atsakomybė taikoma darbdavių ir darbuotojų (ar valstybės tarnautojų) teises ir pareigas apimančiuose santykiuose. Civilinė atsakomybė užtikrina žalos atlyginimo galimybę už pažeistą garbę ir orumą seksualinio priekabiavimo atveju ir gali būti taikoma su kitomis atsakomybės rūšimis.

4. Pagrindinės problemos, kylančios analizuojant seksualinį priekabiavimą baudžiamosios teisės kontekste yra tarpusavyje persipynusios. Seksualinio priekabiavimo faktą yra sunku įrodyti, kadangi baudžiamajai atsakomybei už seksualinį priekabiavimą yra būdingas specialus požymis – kaltininko siekis seksualiai bendrauti ar pasitenkinti. Tai yra subjektyvus kaltininko požymis, todėl be papildomų, objektyvių įrodymų seksualinio priekabiavimo praktiškai neįmanoma įrodyti. Todėl nukentėję nuo seksualinio priekabiavimo asmenys dažnai nepasitiki teisėsaugos institucijomis ar yra paveikti baimės, jog pranešus apie seksualinio priekabiavimo atvejus bus smerkiami visuomenės, patirs dar didesnių psichologinių ar net fizinių pasekmių, tokių kaip atleidimas iš pareigų, būsto ar pragyvenimo išteklių netekimas ir pan. Visuomenės požiūris į nukentėjusius nuo seksualinio priekabiavimo asmenis yra veikiamas klaidingai suformuotų socialinių normų, nes visuomenė nėra pakankamai informuota apie seksualinio priekabiavimo paplitimą ir problematiką, neretai patį seksualinio priekabiavimo įvykį yra sunku atpažinti.
5. JAV ir ES mokslinėje literatūroje bei teisės aktuose skatinama prevencija, švietimas, visuomenės informavimo priemonių svarba sprendžiant seksualinio priekabiavimo paplitimo klausimą. Pripažįstama, kad norint efektyviai kovoti su šio reiškinio paplitimu ir sukurti ilgalaikius pokyčius, reikalingas toks teisinis reglamentavimas, kuris apimtų švietimo, visuomenės informavimo, prevencijos iniciatyvas valstybėje. Nacionalinėje teisėje turėtų būti stengiamasi ne tik reaguoti į seksualinio priekabiavimo atvejus, tačiau ir aktyviai stengtis užkirsti tam kelią. Baudžiamosios atsakomybės svarba seksualinio priekabiavimo atveju yra neabejotina, nes šiuo baudžiamuoju nusižengimu pažeidžiama labai svarbi saugoma, prigimtinė žmogaus teisė – seksualinio apsisprendimo laisvė. Tačiau vien griežčiausių priemonių užtikrinimas nepadeda kovoti su seksualinio priekabiavimo atsiradimo priežastimis. Turi būti siekiama sukurti valstybėje tokią teisinę ir socialinę aplinką, kuri mažintų seksualinio priekabiavimo atvejus ir padėtų nukentėjusiems asmenims pasitikėti teisėsaugos institucijomis bei pranešti apie seksualinio priekabiavimo atvejus, kreiptis pagalbos.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). Valstybės žinios, 33- 1014.
2. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas (1998). Valstybės žinios, 112-3100.
3. Lietuvos Respublikos Lietuvos kariuomenės drausmės statutas (1999), Valstybės žinios, 51-1635.
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015), TAR, 11216.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 89- 2741.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). Valstybės žinios, 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas (2003). Valstybės žinios, 114 5115.
8. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (2016). TAR, 2370.

Europos Sąjungos teisės aktai:

9. Europos Parlamento Ir Tarybos 2002 m. rugsėjo 23 d. direktyva iš dalies keičianti Tarybos direktyvą dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaugstinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu. 2002/73/EB.
10. Europos Tarybos 2011 m. gegužės 11 d. konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo. 11.V.2011.
11. Europos Parlamento 2017 m. spalio 26 d. rezoliucija dėl kovos su seksualiniu priekabiavimu ir prievarta Europos Sąjungoje. 2017/2897(RSP).
12. Europos Parlamento 2023 m. birželio 01 d. rezoliucija dėl seksualinio priekabiavimo Europos Sąjungoje ir judėjimo Me Too įvertinimo. 2022/2138(INI).

JAV teisės aktai:

13. Civil Rights Act of 1964; 7/2/1964; Enrolled Acts and Resolutions of Congress, 1789 - 2011; General Records of the United States Government, Record Group 11; National Archives Building, Washington, DC.

Specialioji literatūra:

14. Abramavičius, A. et al. (2000). Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 1 knyga. Vilnius: Eugrimas.
15. Abramavičius, A. et al. (2009). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99- 212 straipsniai). Vilnius: VĮ Registrų centras.
16. Aleksė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2021). Seksualinio priekabiavimo, priekabiavimo dėl lyties ir kūno sudaiktinimo reikšmė polinkiui į sutrikusį valgymo elgesį. *Information & Media*, 92, 8-27.
17. Andrijauskaitė, U. M. (2020). Sexual Harassment and Violence Against Women in the Workplace in 1920s–1930s Lithuania. *History / Istorija*. 115, 3 (Apr. 2020), 52–65.
18. Biasatti, A. (2024). No girls allowed: how sexual harassment and gender discrimination keep women out of oil fields. *ONE J: Oil and Gas, Natural Resources, and Energy Journal*.
19. Carol T. Li et al., (2023). #MeToo & The Courts: The Impact of Social Movements on Federal Judicial Decisionmaking, 81 WASH. & LEE L. REV.
20. Casey L. S. et al. (2019). Discrimination in the United States: Experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer Americans. *Health Serv Res*.
21. Choudhary, A. (2024). Examining a decade of criminal law (amendment) act, 2013 in light of combating crime against women: contemporary legal analysis. *Jus Corpus Law Journal*.
22. Čeponytė, M., Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2018). Galimybės keisti klaidingus įsitikinimus dėl seksualinio priekabiavimo Lietuvos studentų imtyje. *Psichologija*, 58, 88-104.
23. Doomes, E. D. (2002). Sexual harassment. *Georgetown Journal of Gender and the Law*.
24. Dvilaitis, V. (2004). Seksualinis priekabiavimas ir teisinė atsakomybė už jį. *Jurisprudencija*. 60 (52), 104- 114.
25. Faraday, Fay. (1994). Dealing with sexual harassment in the workplace: the promise and limitations of human rights discourse. *Osgoode Hall Law Journal*.
26. Fedosiuk O. (2016). Dirbtinis kriminalizavimas kaip teisinės praktikos patologija. *Teisės apžvalga Law review* No. 2 (14), p. 28-47

27. Grinevičiūtė, K., Iveta Vitkutė-Zvezdinienė (2020). Mažareikšmiškumo koncepcijos kilmė ir baudžiamoji teisinė reikšmė Lietuvos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 27(1), p. 130–148.
28. Gomes, G. M., Owens, J. M., & Morgan, J. F. (2004). Prohibiting sexual harassment in the European Union: An unfinished public policy agenda. *Employee Relations*, 26(3), 292–306.
29. Grigentytė G., Lesinskienė S. (2018). Prevalence and characteristics of sexual harassment among high school students: a pilot study. *Clin Res Trials*.
30. Jokšaitė, A., Dijokevičiūtė, K. (2024). Teisinės priemonės ginantis nuo nepageidaujamo seksualinio pobūdžio elgesio, Vilnius University Open Series, pp. 270–292.
31. Karan, K. (2024). Sexual Harassment and Protection of Males in the Workplaces. *International Journal of Law Management & Humanities*, 7, 1632-1640.
32. Kearl, H. (2018). The facts behind the #metoo movement: A national study on sexual harassment and assault. *Stop Street Harassment*.
33. Latcheva R. (2017). Sexual Harassment in the European Union: A Pervasive but Still Hidden Form of Gender-Based Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 32(12) 1821–1852
34. Liu, E. (2007). Sexual Orientation Discrimination in Employment: Analysis of H.R. 3685, the Employment Non-Discrimination Act of 2007.
35. Lund, N. (2020). Unleashed and Unbound: Living Textualism in *Bostock v. Clayton County*. Antonin Scalia Law School, George Mason University.
36. Malatjie, Mbajorgu (2024). Sexual harassment as a gender inequality and a form of workplace discrimination: A South African perspective. *International Journal of Discrimination and the Law*, Vol. 24(1-2) 106–135
37. Milinis, A. et al. (2013). Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia.
38. Moll, J. et al. (2019). Attitudes, Behavior, and Comfort of Emergency Medicine Residents in Caring for LGBT Patients: What Do We Know?." *AEM education and training* vol. 3,2 129-135.
39. Nourse, V. F. (2024). The Common Law's Resistance to Gender Violence. *Georgetown Law Faculty Publications and Other Works*. 2637.
40. Pakpahan, N. H., & Pakpahan, B. P. (2024). The Use of Legal Psychology in Determining Sexual Misconduct Perpetrator's Bad Intention Towards Children. *Jurnal Ilmiah Hukum Dan Hak Asasi Manusia*, 3(2), 85–92.

41. Petrauskaitė, G. ., Čunichina, K. . (2019). Effects of a perpetrator's physical attractiveness, socioeconomic status and gender on behaviour perception of the participants of sexual harassment situations. *Psichologija*, 60, 58-71.
42. Puidokienė D. et al. (2022). Seksualinę prievartą artimoje aplinkoje patiriančioms moterims teikiamos pagalbos prieinamumo analizė problemų nustatymo kontekste. Klaipėdos universitetas, Vilniaus universitetas, Klaipėdos socialinės ir psichologinės pagalbos centras, Moterų teisių asociacija, Moterų informacijos centras
43. Ranganathan, M. et al. (2021). Measurement and prevalence of sexual harassment in low- and middle-income countries: a systematic review and metaanalysis. *BMJ Open*.
44. Rhode, D. L. (1992). Sexual harassment. *Southern California Law Review*, 65(3), 1459-1466.
45. Schuyler, A. C. et al. (2020). Experiences of Sexual Harassment, Stalking, and Sexual Assault During Military Service Among LGBT and Non-LGBT Service Members. *Journal of traumatic stress* vol. 33,3
46. Siegel R. B. (2003). Introduction: A short history of sexual harassment. Yale Press.
47. Stundžė, L. (2021). Seksualinio priekabiavimo diskursas delfi.lt naujienų portale: 2017-2018. *Information & Media*, 92, 28-45.
48. Švedas, G. (2012). Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika, *Teisė*, 82, pp. 12–25.
49. Tereškinas A. (2014). Permaštant socialinę atskirtį ir socialinę kentėjimą. Vytauto Didžiojo Universitetas, Kultūra ir visuomenė, Socialinių tyrimų žurnalas.
50. Timmerman G. (1999). Sexual Harassment in Northwest Europe A Cross-Cultural Comparison. University of Groningen.
51. Uggen, C., & Blackstone, A. (2004). Sexual Harassment as a Gendered Expression of Power. *American Sociological Review*, 69(1), 64-92.
52. Urbšytė U. (2020). LR BK įtvirtintos seksualinio priekabiavimo veikos teisinio reguliavimo Lietuvoje atitiktis ultima ratio principui. Vytauto didžiojo universitetas, Teisės apžvalga.
53. Vargas E. A. (2020). #MedToo: A Large-Scale Examination of the Incidence and Impact of Sexual Harassment of Physicians and Other Faculty at an Academic Medical Center, *Journal of Women's Health* 2020 29:1, 13-20
54. Vengalė – Dits, L. (2012). Metodologinės rekomendacijos dėl seksualinio priekabiavimo ir priekabiavimo dėl lyties bei nurodymo diskriminuoti prevencijos
55. Veršekys, P. (2008). Baudžiamosios atsakomybės už seksualinį priekabiavimą reglamentavimo Lietuvoje problemos. *Teisė*. 68, 186- 198.

56. Zaksaitė, S. (2023). Sexual harassment and abuse in sport: some legal and criminological considerations, *Kriminologijos studijos*, 10, pp. 97–118.
57. Welsh S. et al. (2014). Legal Factors, Extra-Legal Factors, or Changes in the Law? Using Criminal Justice Research to Understand the Resolution of Sexual Harassment Complaints. *Social Problems*, Volume 49, Pages 605–623.
58. Wiener, R. L. et al., (2002). The fit and implementation of sexual harassment law to workplace evaluations. *Journal of Applied Psychology*, 87(4), 747–764.
59. Wong K. C. (2009). *Sexual Harassment Around the Globe (Social Issues, Justice and Status)*. California State University, San Bernardino.
60. European Union Agency for Fundamental Rights, (2024). *LGBTIQ equality at a crossroads – Progress and challenges*. Vienna.

Teismų praktika:

61. Europos Teisingumo Teismo Sprendimas 2013 m. balandžio 25 d. byloje C-81/12
62. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gruodžio 19 d. išvada dėl Lietuvos Respublikos Seimo nario Kęstučio Pūko, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (2017), TAR, 20413.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-250/2013
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-315/2014
65. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-288-648/2018
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-14-1073/2012
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. birželio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-166-719/2022
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-66-594/2023
69. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-247/2013

70. Panevėžio apygardos teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutartos baudžiamojoje byloje 1A-441-168/2009
71. Panevėžio apygardos teismo 2011 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-637-350/2011
72. Šiaulių apygardos teismo 2022 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-25-519/2022
73. Šiaulių apygardos teismo 2023 m. sausio 5d. nuosprendis byloje 1A-15-616/2023;

SANTRAUKA

Baudžiamoji atsakomybė už seksualinį priekabiavimą

Livija Dunskutė

Seksualinis priekabiavimas yra paplitusi socialinė bei teisinė problema visame pasaulyje. Seksualinis priekabiavimas, priklausomai nuo kultūrinių, socialinių, istorinių skirtumų yra suprantamas skirtingai, todėl svarbu išanalizuoti seksualinio priekabiavimo reglamentavimo skirtumus ir nustatyti pagrindinius baudžiamosios atsakomybės aspektus seksualinio priekabiavimo kontekste. Šiame darbe aptariamos skirtingos seksualinio priekabiavimo sampratos, socialinių normų įtaka seksualinio priekabiavimo paplitimui bei teisiniam reglamentavimui, seksualinio priekabiavimo paplitimo priežastys, LGBT asmenų teisinė apsauga seksualinio priekabiavimo kontekste. Taip pat darbe išnagrinėta seksualinio priekabiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtis ir pagrindinės problemos, susijusios su seksualiniu priekabiavimu, teismų praktikoje. Darbe buvo naudojami lingvistinis, diskriptyvinis, lyginamasis, teleologinis ir analizės metodai. Seksualinis priekabiavimas yra suprantamas kaip nepageidaujamų, nukentėjusiojo garbę ir orumą žeidžiančių, seksualinio pobūdžio veiksmų (žodine, fizine ar kitokia forma) atlikimas, laikomas diskriminacijos dėl lyties forma. Didžioji dalis nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusių asmenų yra moterys, o to priežastis – klaidingų, žalingų socialinių normų įtaka. Taip pat svarbu pabrėžti, jog mažai dėmesio atkreipiama į mažesnių socialinių grupių, tokių kaip LGBT, teisinę apsaugą nuo seksualinio priekabiavimo. Europos Sąjungoje seksualinį priekabiavimą yra patyrę daugiau nei 80 milijonų moterų, o tai rodo šio reiškinio pavojingumą ir veiksmingų teisinių priemonių reikalingumą. Seksualinis priekabiavimas baudžiamosios teisės kontekste pasireiškia vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais, užuominomis nukentėjusiojo atžvilgiu, veiksmų tęstinumu, intensyvumu, kaltininkui siekiant seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo, esant priklausomumo ryšiams tarp priekabiautojo ir nukentėjusiojo. Seksualinį priekabiavimą ar kitokias diskriminacijos dėl lyties ir kitokių pagrindų formas ir atsakomybę, be Baudžiamojo Kodekso, Lietuvoje reglamentuoja Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas kartu su Administracinių Nusižengimų Kodeksu, Darbo Kodeksas bei Kariuomenės drausmės statutas, Civilinis Kodeksas. Išanalizavus seksualinio priekabiavimo sampratą, paplitimą, socialinių normų įtaką, seksualinio priekabiavimo kaip baudžiamojo nusižengimo sudėtį ir

kitas atsakomybės už seksualinį priekabiavimą rūšis, išryškėjo ši problematika: Baudžiamojo Kodekso atsakomybę už seksualinį priekabiavimą reglamentuojančioje dispozicijoje kai kurie numatyti požymiai yra pertekliniai ir kvalifikuojant sukelia atsakomybių koliziją; seksualinio priekabiavimo aukos jaučia baimę, visuomenės spaudimą, nėra užtikrinama pakankama psichologinė pagalba, vyrauja nepasitikėjimas teisine sistema ir teisėsaugos institucijomis; visuomenėje vyraujantys stereotipai ir kitokios socialinės normos yra pagrindinės latentiškumo priežastys, be to, didžioji dalis (tarp jų ir nukentėjusieji) nėra pakankamai informuoti kaip seksualinis priekabiavimas gali pasireikšti jų atžvilgiu, kaip atpažinti jį kitų asmenų atžvilgiu ir kokia yra seksualinio priekabiavimo problematika; seksualinis priekabiavimas dažniausiai pasireiškia žodine forma, gestais, todėl įrodinėjimo procesas seksualinio priekabiavimo bylose yra itin sudėtingas. Seksualinis priekabiavimas pažeidžia prigimtines žmogaus teises, todėl reikalingas visos teisinės sistemos tobulinimas, pildant teisės normas bei poįstatyminius aktus su seksualinio priekabiavimo prevencija ir švietimu susijusiais įpareigojimais.

SUMMARY

Criminal liability for sexual harassment

Livija Dunsikutė

Sexual harassment is a widespread social and legal problem worldwide. Sexual harassment is understood differently depending on cultural, social, and historical differences, so it is important to analyse the differences in the regulation of sexual harassment and to identify the main aspects of criminal liability in the context of sexual harassment. This paper discusses the different concepts of sexual harassment, the influence of social norms on the prevalence and legal regulation of sexual harassment, the reasons for the prevalence of sexual harassment, and the legal protection of LGBT persons in the context of sexual harassment. It also examines the constitution of sexual harassment as a criminal offence and the main problems related to sexual harassment in case law. The methods used were linguistic, discursive, comparative, teleological, and analytical. Sexual harassment is understood as the performance of unwanted acts of a sexual nature (verbal, physical, or otherwise) that are offensive to the honour and dignity of the victim and is considered a form of discrimination on the grounds of sex. The vast majority of victims of sexual harassment are women, and this is due to the influence of false and harmful social norms. It is also peculiar to note that little attention is paid to the legal protection of smaller social groups, such as LGBT people, against sexual harassment. In the European Union, more than 80 million women have been sexually harassed, which shows the seriousness of this phenomenon and the need for effective legal measures. Sexual harassment in the context of criminal law consists of vulgar or similar acts, proposals, suggestions, innuendos towards the victim, the continuity and intensity of the acts, the perpetrator's desire for sexual intercourse or satisfaction, and the existence of a relationship of dependence between the harasser and the victim. In addition to the Criminal Code, sexual harassment or other forms of discrimination on the grounds of sex and other grounds and liability in Lithuania are regulated by the Law on Equal Opportunities for Women and Men, together with the Code of Administrative Offences, the Labour Code and the Military Disciplinary Statute, the Civil Code. An analysis of the concept of sexual harassment, its prevalence, the influence of social norms, the constitution of sexual harassment as a criminal offence and other types of liability

for sexual harassment has highlighted the following issues: The Criminal Code's disposition of liability for sexual harassment is redundant and creates a conflict of responsibilities in the qualification of the offence; victims of sexual harassment feel fear and pressure from society, there is a lack of psychological support, and there is a lack of trust in the legal system and law enforcement institutions; stereotypes and different social norms in society are the main causes of latency, and the majority of people (including victims) are not sufficiently informed about how sexual harassment can manifest itself in relation to them, how to recognise it in relation to other people, and what the issues of sexual harassment are; sexual harassment is most often expressed in the form of verbal language and gestures, which makes the process of proof in sexual harassment cases extremely difficult. Sexual harassment violates inherent human rights, and the entire legal system needs to be improved by adding obligations to legal norms and sub-legislation on sexual harassment prevention and education.